

TÜRK İKTİSAT TARİHİNDE DIŞ BORÇ SORUNU VE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI

External Debt Problem in Turkish Economic History and Applied Economic Policies

Yrd. Doç. Dr. Aslıhan NAKİBOĞLU
Ömer Halisdemir Üniversitesi, anakiboglu@hotmail.com
Doç. Dr. Zübeyir TURAN
Ömer Halisdemir Üniversitesi, z_turan63@hotmail.com
Yrd. Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN
Ömer Halisdemir Üniversitesi, aberkman@ohu.edu.tr

Nakıboğlu, A., Turan, Z. & Berkman, A.N. (2017). Türk İktisat Tarihinde Dış Borç Sorunu Ve Uygulanan İktisat Politikaları, International Journal of Academic Value Studies, Vol: 3, Issue:9, pp:183-208 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
25/01/2017
Makale Yayınlanma Tarihi
The Published Date
31/03/2017

Anahtar Kelimeler

Dış Borç, İktisat
Politikaları, Cari İşlemler
Açığı, Türkiye Ekonomisi

Keywords

External Debt, Economic
Policies, Current Account
Deficit, Turkish Economy

JEL Kodları: M10

ÖZ

Günümüzün gelişmekte olan ülkelerinin karşı karşıya kaldığı en önemli iktisadi konularından bir tanesi ülkenin kalkınması için gerekli olan kaynakları bulma çabası olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve iktisadi büyümelerini gerçekleştirebilmek için yatırım yapmak zorundadırlar ve yatırımların kaynağını da tasarruflar oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gelir seviyesinin düşük olması sebebiyle yurtiçi tasarruflar ve sermaye miktarı kıt olup yurtiçi kaynaklar yetersiz kalmaktadır ve gelişmekte olan ülkeleri yeni kaynak arayışlarına zorlamaktadır. Dış borçlar gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere sağladığı dış kaynak olarak tanımlanmaktadır. Türkiye ekonomisi gelişmekte olan bir ekonomi içinde bulunduğu bu problemlili süreci aşabilmek için dönemler itibariyle planlı, kararlı ve devamlılık gösteren mali disiplin ve iktisadi reformlarla çalışmak zorunda kalmıştır. Bu çalışmada, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar olan sürecin dış borçlanma tecrübesinin özellikleri dönemler itibariyle verilmeye çalışılmış, ikinci bölümde ise yine tarihsel süreçte dönemler itibariyle dış borçlanma konusunda uygulanan iktisat politikaları hakkında açıklamalarda bulunularak geldiğimiz son nokta hakkında sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

ABSTRACT

One of the most important economic issues faced by today's developing countries has been the effort to find necessary resources for the development of the country. Developing countries have to make investments for realizing their development and economic growth, and savings are the main sources of investment. In the emerging countries, the levels of domestic savings and capital are scarce due to the low-income level and insufficient domestic resources, and this is why the developing countries are constantly in pursuit of new sources. External debt is defined as the outsourcing of developing countries from developed countries. The Turkish economy has a very long-term foreign debt problem. To overcome the problematic process in which it has been, the Turkish economy has had to work with planned, determined and sustained fiscal discipline and economic reforms over periods. It is seen that the public resources in the Turkish economy are utilized up to the last point. In this study, firstly the characteristics of the foreign borrowing experience from the Ottoman Empire to the present day are tried to be explained in terms of periods, definitions about the economic policies applied to foreign borrowing in the historical period are made in the second part, and the study is completed with a conclusion about the last point reached in the final part.

1. GİRİŞ

Günümüzün Gelişmekte olan ülkelerinin karşı karşıya kaldığı en önemli iktisadi konulardan bir tanesi ülkenin kalkınması için gerekli olan kaynakları bulma çabası olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve iktisadi büyümelerini gerçekleştirebilmek için yatırım yapmak zorundadırlar ve

yatırımların kaynağını da tasarruflar oluşturmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin milli gelir seviyesinin düşük olması yurtiçi tasarrufların ve sermaye miktarının kıt olmasına ve yurtiçi kaynakların yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkeleri yeni kaynak arayışlarına zorlamaktadır. Dış borçlar gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere sağladığı dış kaynak olarak tanımlanmakta olup, aynı zamanda yurtiçi tasarrufları da güçlendirerek ülkelerin daha yüksek oranda yatırım yapmalarına da imkân vermektedir. Geçmişten günümüze önem taşıyan borçlanma konusu, günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle, sanayileşmenin hızlanmasıyla, mali piyasaların gelişim düzeyi ile ilgili olarak daha fazla talep edilir bir hale gelmiştir.

Türkiye de gelişmekte olan bir ekonomi olup, oldukça uzun bir süredir dış borç sorunu yaşamaktadır. Bu önemli problem Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam etmektedir. 1854 yılında ilk dış borç kullanıma başlayarak ağır bedeller ödemiş ve mali bunalımlar yaşamıştır. Hemen arkasından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Osmanlı'dan ağır bir borç mirası almıştır. Dış borç kullanımı açısından hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti aynı kaderi paylaşmış ve her iki dönemde de alınan borçlar ülkenin verimliliğini ve büyüme kapasitesini artıracak alımlarda kullanılamayarak ve dış borç kullanımının kontrolünü sağlanamamıştır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin 1980 sonrasında önemli boyutlara ulaşan iç ve dış borçlanmaya gittiği görülmüştür. Zaman içinde alınan borçlar, Türkiye ekonomisinin iktisadi performansını zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Her iki dönemde de kullanılan yabancı kaynak girişleri, ekonomi üzerinde ilk aşamalarda olumlu etki yapmakla birlikte ödeme dönemlerinde ülkeden yurtdışına kaynak transferine yol açmış anapara ve faizleriyle birlikte yüksek boyutlara ulaşmış ve ülkeyi içinden çıkılmaz borç bataklığına sürüklemiştir.

Türkiye ekonomisi içinde bulunduğu bu problemlili süreci aşabilmek için dönemler itibariyle planlı, kararlı ve devamlılık gösteren mali disiplin ve iktisadi reformlarla çalışmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak; Türkiye'nin en önemli iktisadi problemlerinden bir tanesinin dış borçlanma olduğu net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu süreçte gelinen son nokta, dış borçlanma rakamlarının azalmasının ve artmasının sebepleri olarak krizler, AB ile adaylık süreci, doğrudan yabancı kaynak girişinin doğrudan yabancı sermayeden yeniden borç biçimine dönmesi, TL'nin USD karşısında değerlenerek GSYH'de yarattığı düşüş ve Türkiye ve dünyada pek çok sürprizin yaşandığı süreçler olarak göstermek mümkün olacaktır.

AK Parti'nin iktidara geldiği andan itibaren, iktisat politikalarına bakıldığında, önceki dönem iktisat politikalarından daha reformist, daha kurumsal ve yapısal bir çizgiyle iktisat politikaları uyguladıkları görülmektedir. Türkiye ekonomisinin en kırılgan noktalarından biri olan dış borçlanma AK Parti iktidarının önemle üzerinde durduğu konulardan birisi olup, iktisadi göstergeler bakımından, mali disiplinle hareket ettiği bu çalışmaları sonucunda; Türkiye ekonomisinde kamu dış borç oranını düşürmüş, özel sektörün dış borçlanma oranının ise kamuya göre daha hızlı arttığı görülmüştür. Yani dış kaynak ihtiyacı artık özel sektöre kaydırılmıştır. Bütün bu mali disiplinle yapılan çalışmalara rağmen sonuç olarak; dış borç kullanımı açısından hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti aynı benzerlikte yaşamış ve her iki dönemde de alınan borçlar ülkenin verimliliğini ve büyüme kapasitesini artıracak alımlarda kullanılamamış ve dış borç kullanım kontrolü sağlanamamıştır.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DİŞ BORÇ SEBEPLERİ VE TARİHÇESİ

Türkiye, ekonomisi ile oldukça uzun bir süredir dış borç sorunu yaşayan bir ülke olmuştur. Bu önemli problem geçmişte Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam etmektedir. 1854 yılında Osmanlı İmparatorluğu ilk dış borç kullanımına başlamış ve ağır bedeller ödeyerek mali bunalımlar yaşamıştır. Hemen sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Osmanlı'dan ağır bir dış borç mirası almıştır. Dış borç kullanımı açısından hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti aynı benzerlikte yaşamış ve her iki dönemde de alınan borçlar ülkenin verimliliğini ve büyüme kapasitesini artıracak alımlarda kullanılamamış ve dış borç kullanımının kontrolü sağlanamamıştır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin 1980 sonrasında önemli boyutlara ulaşan iç ve dış borçlanmaya gittiği görülmüştür. Alınan bu borçlar ülkenin iktisadi performansını zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Dünyadaki borçlu ülkeler sıralamasında önemli bir yer tutan Türkiye borçlanma serüveni açısından oldukça acı tecrübelerle sahip olmuştur. Her iki dönemde de yabancı kaynak girişleri ekonomi üzerinde ilk aşamalarda olumlu etki yapmakla birlikte ödeme dönemlerinde ülkeden yurtdışına kaynak transferine yol açmış anapara ve faizleriyle birlikte yüksek boyutlara ulaşmış ve ülkeyi içinden çıkılmaz borç bataklığına sürüklemiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinin borçlanma tecrübesinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar genel özellikleri ve önemli dönem geçişleri temel alınarak tarihsel ve kronolojik açıdan gelişimi tanımlanmaya çalışılacak ve dış borç kullanımında dönemler itibarıyla uygulanan iktisat politikaları hakkında bilgi verilecektir. Bu yapının kronolojik olarak açıklanmak istenmesinin temel amacı da, dış borç kavramının başlangıçtan günümüze kadar yaşadığı deneyiminin genel özelliklerinin aktarılabilmesi ve çalışmada ele alınan dönemde gelinen son noktanın, daha sağlıklı bir şekilde ifade edilebilmesi için gerekli olduğunu düşünmemizden kaynaklanmaktadır. Borçlanmayı, tarihi dönemleri, Osmanlı İmparatorluğu borçlanma ve Türkiye Cumhuriyeti borçlanma süreci olarak tanımlamak Türkiye ekonomisinin borçlanma macerasını da genel özellikleri ile daha net anlamaya yardımcı olacaktır.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu ve Borçlanma

Osmanlı İmparatorluğu'nda yükselme döneminde hazine ve mali sistem oldukça parlak bir dönem yaşamıştır. Bunun sebebi Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri alanda elde ettiği zaferler ve fetihler sonrası İmparatorluğa yeni gelir kapılarının açılması olmuştur. Fetihler döneminde İmparatorluk gelir elde etmek konusunda hiçbir sorunla karşılaşmamıştır. Bu mali durum İmparatorluğun gerileme dönemine girmesi ile beraber ülkenin mali kayıplarla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu gerileme döneminde kamu harcamalarını gerçekleştirebilmek için sık sık kaynak ihtiyacına gereksinim duymuş ve mali tarih kitaplarında bu konu oldukça sözü edilen bir yapı olarak önemini korumuştur. Tarıma dayalı bir iktisadi yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, mali bunalım 16. Yüzyılın sonlarından itibaren artmaya başlamıştır. Bu durum ülkenin bütün mali dengelerini alt üst etmiştir. İçinde bulunulan bu mali bunalıma 18. Yüzyılda İmparatorluğun uzun soluklu savaşları ve yenilgileri de eklenince ülkenin mali bunalımı doruk noktasına ulaşmıştır. İmparatorluk bütçe açıklarını giderebilmek, savunma giderlerinin finansmanını sağlayabilmek, ekonomide denge sağlamak, yatırımları ve reformları finanse edebilmek gibi bir takım sebeplerle borçlanma uygulamasına gitmek zorunda kalmıştır.

2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Dış Borçlanma

Osmanlı İmparatorluğunda, 17 ve 18. Yüzyıllarda devletin vergi toplayabilme gücü sınırlı kalmıştır. Devletin iktisadi problemleri daha çok merkezi devletin güçsüzlüğünden kaynaklanmıştır (Pamuk, 2014, s.111). Böylesi bir süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı bir ülkeden borç alma düşüncesi ilk defa 1785 de Rusya ile savaş sırasında gündeme gelmiştir. Fakat uzun zaman dış borç almaya karşı borç alım işleminin ülke açısından onur kırıcı olması düşüncesi gibi sebeplerle direnilmiştir. II. Mahmut döneminde de (1808-1838) dış borç sık sık gündeme gelmiştir. Hatta İngiliz hükümeti ile yapılan görüşmelerde 1.000.000 sterlin alınması konusunda pazarlıklar yapılmıştır. 1.000.000 sterline karşın Akdeniz'deki İngiliz filosuna kereste, buğday teslimatı yapılmasını talep etmişlerdir.

Fakat Osmanlı'nın talep edilen malları net ölçüde tedarik edebilecekleri yönündeki araştırmaları çok uzun sürünce anlaşma sağlanamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk dış borç alımı çok da kolay olmamıştır. İmparatorluğun bozulan mali yapısı Kırım Savaşı'yla daha da kötüleşmiştir. Artık Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa finans piyasalarından borç almaya zorlamıştır. Merkezi devletin gelirleri ile harcamaları arasındaki açığı kapamakta büyük zorluklar çekmesi sebebiyle sürüp giden bu mali sıkıntı ve borçlanma Osmanlı devletinin ulusal ve uluslararası ilişkilerinde giderek artan problemlere de sebep olmuştur. Nihayetinde Osmanlı Devleti, borçlarını ödemeyeceğini açıklamıştır.

1875 yılına gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğunun devlet gelirlerinin neredeyse yarısını dış borç ödemelerine ayırdığı görülmektedir. Bu dönemde alınan borçların,

- "Yüksek faiz oranlarıyla ve yüksek miktarlardan alındığı,
- Alınan borçların cari harcamalarda sarayların yapımında kullanıldığı,
- Büyük bir donanmanın kurulmasında ve bürokrasinin maaşlarının karşılanmasında kullanıldığı" görülmektedir (Yavuz, 2009, s. 206).

2.3. Düyun-u Umumiye İdaresi

1876 yılında Osmanlı İmparatorluğu dış borç ödemelerini durdurmuştur. Sonrasında Osmanlı İmparatorluğu "Fransa, İngiliz, Avusturyalı, Alman ve diğer alacaklıların temsilcileri arasında başlayan ve 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı nedeniyle kesintiye uğrayan görüşmeler 1881 yılının Aralık ya da hicri

takvime göre Muharrem ayında imzalanan bir antlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu antlaşmayla aşağıdaki maddeler üzerinde anlaşmaya varılmıştır” (Pamuk, 2003, s. 232):

*Dış borçların miktarları indirilmiş, ödeme koşullarını yeniden düzenlemiştir.

*Osmanlı maliyesinin gelir kaynakları arasında tuz ve tütün tekelleri damga resmi balıkçılıktan ve alkollü içkilerden alınan vergiler ham ipekten toplanan öşür ile Doğu Rumeli vilayetinin ödediği yıllık vergi Düyun-u Umumiye (genel borçlar) İdaresi adı verilen ve yabancı alacaklılar tarafından yönetilen bu kuruluşa teslim edilmesi.

*Osmanlı devleti ile 1883 yılında yabancı sermaye ile kurulacak olan Tütün Rejisi şirketine imparatorluk içindeki tütün üretiminin denetlenmesinde, tütün alım ve satımında ve sigara üretiminde tekeli ayrıcalıklar tanınması”.

İmzalanan Muharrem Kararnamesi Avrupalılar’ın, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Osmanlı devleti içinde yabancı alacaklıların temsilcisi olarak çalışacağını ve devletin vergi gelirlerinin bir bölümünü yabancı alacaklılarının adına toplayarak çalışmayı ve devletin vergi gelirlerinin bir bölümünü yabancı alacaklıları adına toplayarak Avrupa’ya aktaracak yeni bir örgütün kurulmasını kabul etmiştir ve Osmanlı maliyesinin vergi kaynaklarının bir bölümü üzerinde ayrıntılı bir denetim kurmuş ve bu kaynakların gelirleri doğrudan Avrupa’daki alacaklılara aktarmayı da” elde etmiştir (Pamuk, 2003, s. 232).

Görülmektedir ki, Muharrem Kararnamesi ile Osmanlı İmparatorluğu mali iflası kabul etmektedir. Bu da İmparatorluğun Avrupalı Devletler tarafından mali ve iktisadi bağımsızlığını kaybetmesi ve İmparatorluğun yine bu devletler tarafından sömürü sürecinin başlangıcını temsil etmektedir.

Düyun-u Umumiye sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, “1903’den itibaren Muharrem Kararnamesi dışında kalan borç servislerini 1914 yılına kadar olumsuz siyasal gelişmelere rağmen düzenli bir şekilde ödeyebilmiştir. 1914 yılına gelindiğinde, Osmanlı devletinin dış borçlarının toplamı 104 Milyon 212 bin liraya ulaşmıştır. Yıllık borç servisi 13 Milyon Osmanlı lirasıydı. Aynı yıl Osmanlı bütçesinin ise 30 Milyon olduğu düşünülürse borç servisinin bütçe gelirlerinin %43’ünü oluşturduğu görülür” (Aysal, 2013, ss. 1-28).

“1914 yılı itibariyle Osmanlı Hükümeti’nin itfa edilmeyen toplam borçlarının 198 Milyon Osmanlı lirasıdır. Bu borçlar içinde dış borçlar dışında kısa vadeli avanslarında önemli bir yeri vardır. Osmanlı hükümeti muntazam borçların ve kısa vadeli avansların tasfiyesi için 1914 yılı Nisan ayında Paris’te 800 Milyon franklık bir borç anlaşması yapmış ancak I. Dünya savaşı yüzünden bunun 500 Milyon franklık kısmı tahsil olunabilmiştir” (Yavuz, 2009, s. 207). ‘1915-1922 Döneminde ödenecek olan dış borçlar Düyun-u Umumiye yönetimince alacaklılara ödenmiştir. 1923 senesinde kurtuluş savaşının kazanılması sonucu yeni Türk devleti Düyun-u Umumiye İdaresi’ni ve uluslararası mali denetim komisyonunu tanımadığını, vergi koyma ve alma yetkisinin kurulan Büyük Millet Meclis hükümetine ait olduğunu bildirmiştir.’ (Aysal, 2013, s.11).

1928 yılına gelindiğinde, Lozan antlaşması gereğince Paris’te kurulan “Türkiye Dış borçları Komisyonunda” (Yavuz, 2009, s.207) yapılacak olacak ödemelerin ne şekilde yapılacağı konusu karara bağlanmıştır. Sözleşmede “Düyun-u Umumiye’nin merkezi, rengi, şekli değişmekte ve devlet gelirlerine ya da vergilere el koyma yetkisi kalkmaktaydı” (Ünlü Soylu, 2015, s.243).

“Sözleşme ile alacaklıların haklarının korunması konusu kurulan bir karma meclise bırakılmıştır. Sonrasında 25.05.1954 yılında 100 yıllık dış borçlanma dönemi acı tecrübelerle kapanmıştır.”(Yavuz, 2009, s.207). Bu tecrübe, Osmanlı imparatorluğunun bütçe açıklarını denetim altına almadan büyük miktarda dış borçlanmaya girişmelerinin oldukça pahalıya mal olduğunu göstermektedir.

2.4. Cumhuriyet Döneminde Dış Borçlar

Bu süreçte, Türkiye Cumhuriyeti ilk zamanlarda devletin borçlanmasına çokta sıcak bakmamıştır. Bunun sebebi, geçmişteki Osmanlı’nın az gelişmiş bir ekonomi ve sınırlı idari yapı deneyimi olmuştur. Bu olumsuz yapı, yeni Cumhuriyet’in yeni sınırlar içerisinde yeni bir ekonomi yaratma sürecinde zayıflatmıştır. Bu olumsuz yapı üzerine bir de Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan borçların ödeme sorumluluğu da birikince iktisadi şartlar zora girmiştir. İlk aşamada Türkiye Cumhuriyeti’nin dış borçlanma konusunda oldukça tedbirli davrandığı görülmektedir. Bu yüzden de Türkiye Cumhuriyeti’nin dış borçtan önce iç borçlanmaya başvurduğu bilinmektedir. Özellikle yapılan iç borçlanmanın demir yolu inşası için yapıldığı bilinmektedir. Sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti dış borçlanmanın siyasi, iktisadi, mali ve psikolojik yapısını oluşturmaya çalışmış ve “1928 yılında

demiryollarının millileştirilmesi için ilk dış borçlanma başlamıştır. Sonrasında 14.06.1930 tarihinde ABD'den 10 Milyon USD iktisadi cihazlanma amacı ile borç alınmıştır" (Ünlüöner, 1988, s.325). "Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı'na kadar dış borca gitmemiş bu süre içinde sadece "Dünyu-u Umumiye bakiye borçları, demiryolu, rıhtım, telefon, elektrik gibi kamu hizmetlerini gören yabancı imtiyazlı şirketlerin millileştirilmesinden doğan dış borçların düzenli bir şekilde ödemeye gayret göstermiştir. Ayrıca eski borçlar için uygulanan Rachat sistemi kadar, alacaklı devletlerin para birimlerinde görülen önemli değer kayıplarının da dış borçların otomatik ödenmesinde olumlu bir rol oynamıştır." (Yavuz, 2009, s.212).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan devraldığı borçları ödemeye çalışmıştır. Bu ödemelerin yapılması ülkenin net sermaye çıkışına sebep olmuştur. Bu süreç Türkiye ekonomisine 1947 yılına kadar devam etmiştir. 1947 sonrasında ülke yoğun bir şekilde dış borçlanmaya gitmiş ve net sermaye girişinin yaşandığı bir süreç olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye Cumhuriyeti, "Fransa ve İngiltere ile yapılan üçlü yardım anlaşmasına dayanarak, 3 farklı borçlanma gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra, ABD 'den ödünç verme ve kiralama kanunu uyarınca 95 Milyon USD'lik askeri yardım elde edilmiştir. Bu olaylar yüzünden II. Dünya Savaşı sonrasında dış borçlar daha yüksek bir miktarla kapatılmıştır. Çünkü 1945 sonunda dış borçlar tutarı 1939'a kıyasla %266 oranında artmıştır. Buna rağmen savaş sonunda devletin dış borç yükü ağır olmamıştır. Sebebi, artış sadece uzun vadeli dış borçlar için söz konusu olmuş hem de ülkenin birikmiş altın ve döviz stoku o tarihteki bütün dış borçların kapital değerine eşit bir seviyede tutulmuştur." (Yavuz, 2009, s.212).

Türkiye Cumhuriyeti 1951 yılına geldiğinde borçlanmada önemli bir dönüm olmuştur. Bu dönemde, "Türkiye'nin Marshall planı çerçevesinde tarım için yardım alınmış ve dış borç %800 artmıştır. Marshall planı kapsamında Türkiye tarımının pazara açılmasına ve bunu sağlayacak karayolu yapımına ağırlık verilmiş, tarımın makineleşmesi kapsamında dış yardım ve krediler ülkeye akmaya başlamıştır. Fakat 1954 yılında kötü hava koşulları nedeniyle ihracatın en büyük kaynağı olan tarımsal üretimdeki azalma hem büyümeyi olumsuz etkilemiş hem de borçların ödenmesini zorlaştırmıştır. Türkiye 1950'li yılların ikinci yarısında dış borçları ödemede zorluk yaşanması nedeniyle ithalata kısıtlama getirmiş buna bağlı olarak üretimde azalmalar olmuştur. Ayrıca her aşamada idari kontroller getiren kambiyo kontrolü, devlet mekanizmasının bürokrasiye boğulmasına, büyük rantların doğmasına ve yozlaşmaya sebep olmuştur. Bu kapsamda kronik dış açıkların önü yine de alınamamıştır." (Karagöl, 2010, s. 5).

Bu dönemde demokrat partinin serbest ithalat politikası benimsemesi sebebiyle dış borçlanma artmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk defa moratoryum ilan edilmiş ve ekonomide mali düzenleme ve istikrar kararları almak zorunda kalmışlardır. Bu döneme bakıldığında özellikle istikrar programlarını gerçekleştirebilmek için destekleyici dış kredilere oldukça fazla başvurulmuştur. 1958 yılında devalüasyona gidilmiş ve sorun yine çözümlenememiştir. 1858 yılında moratoryum ilan edilmesi ve dış borçların faiz ve taksitlerinin ödenmemesi bir çeşit iflastır ve 1859 Paris Anlaşması ile bu iflas belgelenmiştir. Bu anlaşmada alınan kararlar, 4 Ağustos kararları olarak tanımlanmaktadır. Bu anlaşmanın uzantısı olarak 11.06.1969 da borçların anapara ve faizlerinin 1971 sonuna kadar tasfiyesi kabul edilmiştir (Yavuz, 2009, s.213).

1960-1970 dönemine bakıldığında da, Türkiye Cumhuriyeti'nin planlı kalkınma dönemine başlamasıyla "dış kaynak gereksinimi artmış ve IMF ile kredi anlaşmaları imzalanmıştır. Bunun sonucunda IMF Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinde süreklilik elde etmiştir ve Türkiye 1961 yılından 1970 yılına kadar her sene IMF ile bir stand-by gerçekleştirmiştir ve yapılan anlaşmalar genellikle bir yıl dolmadan sona ermiştir." (Karagöl, 2010, s. 5).

1970-1980 döneminde "Kamu açıklarının finansman ihtiyacı ve 1970 yılındaki devalüasyon ve 1979 yılında baş gösteren ilk petrol krizinin arkasından meydana gelen petrol fiyatlarındaki artış sebebiyle borç miktarı artmıştır. 1970 yıllarının sonundaki ikinci petrol krizinden sonra ise az gelişmiş ülkelerin çoğu 1980-1983 döneminde dünyaya yayılan ekonomik durgunluktan etkilenmişlerdir. Türkiye de dâhil olmak üzere çoğu borçlu ülke borçlarını ödemede zor durumda kalmıştır. Borç servisi ihracat oranı 0,95 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Borç yükünden dolayı yatırım miktarında ve GSMH büyüme oranlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Yatırımların düşmesi ülkelerin borç ödeme kapasitesinin düşmesine ve yabancı sermaye akışının durmasına sebep olmuştur. Bu da gelecekteki borçların ülkenin geri ödeme gücünden fazla olmasına yol açmış yatırımlardan elde edilen kazançtan alınacak vergilerin yüksek olacağı beklentisi ise yerli ve yabancı yatırımların yatırım yapma cesaretini kırmıştır." (Karagöl, 2010, s. 6).

Bu süreçte önemle, Türkiye Cumhuriyeti hem dış borç temin etmek için uğraşırken, bir yandan da geri ödeyemediği borçların ertelenmesi yönünde çaba sarf etmiştir. Bu dönemde hem ülke hem de dünya ekonomisinde meydana gelen krizler ve iktisadi dalgalanmalar Türkiye'yi derin ölçüde etkileyerek dış borçlanma düzeyini de önemli ölçüde artırmıştır. Bu dönemde, *"Yaşanan Petrol Şokları, Kıbrıs Barış Harekatı siyasal istikrarsızlıklar ve diğer olumsuz gelişmeler, dış finansman ihtiyacını artırmıştır. 1970 ve 1975 yılında bir devalüasyon yapılmış 1 USD, 8 TL'den 15 TL'ye yükselmiştir. USD 13.70 TL den 17.50 TL'ye yükselmiştir. Bu da dış borçların TL cinsinden değerini artırmıştır."* (Açba, 1991, s. 43).

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti iktisadi anlamda, dış borçlanma açısından en problemli süreci yaşarken, buna bağlı olarak ödemeler bilançosu açığının artması, Dış borçlanmanın maliyetinin yükselmesi, kısa vadeli borç miktarının giderek artması ve bununda borçlanma maliyetini yükseltmek gibi sorunları da yüklenmek zorunda kaldığı görülmektedir. 1980-1990 dönemine bakıldığında Türkiye, yaşadığı siyasal problemlerin etkisiyle, 1970'li yıllarda aldığı geçici önlemlerle, problemlerin temelini inmeden var olan düzeni korumaya çalışarak daha büyük iktisadi problemlerle yüz yüze kalmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde ise alınan iktisadi kararların beklenmedik ölçüde radikal bir istikrar ve liberalleşme programını uygulamaya koyduğu görülmektedir. Yani Türkiye'nin 1980 sonrası iktisat tarihi 1980 öncesi iktisat tarihinden birçok açıdan farklılıklar göstermiştir. Türkiye *"önceki dönemde büyüme ve kalkınma için daha çok iç finansman kaynağına ihtiyaç duyan bir ülke görünümündeyken 1980 sonrasında dış kaynağa yönelen bir ülke konumuna gelmiştir"* (Sarı, 2004, s. 48).

Bu dönemde iktisadi performansta, ülkenin dışa açılan bir ekonomi olarak döviz kıtlığını giderme çabası ön plana çıkmış, dönem boyunca yapılan kamu ve özel sektör yatırımları ihracatı besleyici nitelikteki imalat sanayi yerine dış ticarete konu olmayan sektöre yönelmiş ihracat dönem boyunca yıllık bazda %15 artış kaydetmiş bu performans ek olarak hızla artan turizm gelirleri ve işçi dövizleri sayesinde, bu dönemde dış borç servislerini aksatmadan sürdürecektir döviz elde edebilmiştir, 1986 yılına gelene kadar borç servislerinin birikimi açısından görece rahat bir dönem yaşayan ülke, bu tarihten itibaren zorlanmaya başlamıştır.

1981 yılındaki borçların yeniden yapılandırılmasından sonra yapılandırılan bu borçlar için öngörülen geri ödemesiz dönemin bu tarihlerde sona ermesi de süreci hızlandırmıştır. Sanayi sektörün de ücret maliyetlerinin bastırılmasına dayalı bu klasik birikim modeli, ihracatçı sektörlerle yönelik olarak sürdürülen vergi iadesi ithalat girdilerinde vergiden muafiyet ve teşviklendirilmiş kredi kullanımı gibi mekanizmalarla doğrudan desteklenmiştir. Kamu hesaplarında yapılan bazı düzenlemelerde mali disiplini bozan en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bir diğer önemli unsurda kamu kesiminde gelir kaynaklarının mahalli idareler lehine yeniden dağılımına tabi tutulması olmuştur. Türkiye de bu durum dış borç stoklarına paralel olarak dış borç servisleriyle beraber bütçeyi oldukça fazla zorlamıştır. 1980'lerin sonlarından itibaren yapılan bütçeler birer borç ödeme bütçesine dönüşmüştür. Bu dönemin borç artışını artıran sebepler *"dış borç hesaplarında ve gösteriminde dönem boyunca yapılan düzenlemeler, bütün gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü gibi sağlanan kredilerin yapılarında borçlu ülkeleri zora sokacak önemli değişiklikler olmuş olması"* olarak ifade edilebilmektedir (Sarı, 2004, ss. 50-51).

Böylelikle Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası, devlet borçlanmasına dayanan kamu finansman modelinin meydana getirdiği iç ve dış borçlanma sonucu oluşan faiz ve anapara geri ödeme yükümlülüklerinin artmış olduğu görülmüştür. 1990'lara gelindiğinde, "Kamu mali disiplinindeki aşırı bozulmanın ekonomide reel faizleri artırıcı yöndeki etkileri ile kamu borç stokunun yükselmesine neden olmuştur. 1990'lı yılların dış kaynakla beslenen tüketime dayalı büyüme modelleri, yalnızca yabancı sermaye yatırımları değil, yerli sabit sermaye yatırımlarını da caydırmış, yüksek faiz gelirleri reel ekonominin yıpranmasına sebep olmuştur. 1994 yılında hazırlanan istikrar programına rağmen ülke krizle karşı karşıya kalmıştır." (Toprak, 2010, s.4).

1994 kriziyle Türkiye ekonomisi döviz fiyatlarında artış, faiz oranlarında yükselme, iktisadi beklentilerin bu krizden olumsuz etkilenmesi, sermaye -giriş ve çıkışlarının iktisadi performansı olumsuz etkilemesi gibi problemlerle karşı karşıya kalarak, daha pahalı borçlanma süreçleriyle karşı karşıya kalmıştır. 1995-1999 yılları arasında ise "yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, negatif büyüme, Türk lirasının döviz karşısındaki değer kaybı ve 1997 Güney Kore Krizi ekonomiyi olumsuz etkilemiş, bunun sonucunda iç ve dış borç stokunun büyümesi kaçınılmaz olmuştur (Toprak, 2010, s.5).

Türkiye’de gittikçe artan dış borç servisleri ve büyüyen dış borç stokları dış borç yönetimi konusundaki bazı tartışmaları ve önerileri de gün yüzüne çıkarmıştır. “1980’den 1988’e diğer dönemin başlangıçtaki ivmesini yavaş yavaş kaybederek iktisadi yapının bir daralma sürecine girdiği görülmektedir. Bu dönemin makro verilerini iktisatçılar, ihracata yönelik büyüme politikası açısından iktisadi ve sosyal sınırlara ulaştığını göstermektedir şeklinde ifade etmişlerdir. Başlangıçta, sürdürülebilir kamu açıkları reel ücretlerin düşürülmesi yoluyla ihracat edilebilecek bir yurtiçi mal fazlası yaratılması politikası ve artan ihracat gelirleri ve dış borçlanma yoluyla ithalatın serbestleştirilmesinin finanse edilmesi çabaları, özelleştirme, yabancı sermaye gibi kavramlarla icraata başlanan Bu süreçte, ağır ekonomik şartlar ve ödenmeyen dış borçlar ve artan dış açık, artan dış ödeme güçlükleri, artan enflasyonlar, devalüasyonlar, bütçe ve özellikle KİT açıklarının artması, siyasi istikrarsızlık sosyal gerginlikler ve askeri darbenin yaşanması gibi unsurlar Türkiye ekonomisinde yapısal problemlerin temel kaynağı olmuştur.” (Sarı, 2004).

1994-2000 yılları arasında ise; Türkiye’nin borçlarının nicelik olarak artarken nitelik olarak da önemli değişikliklere uğradığı görülmektedir. Bu süreçte orta ve uzun vadeli borçlanmanın arttığı, ülkede yaşanan iktisadi krizler yüzünden kısa vadeli borçlanmanın zorlaştığı, 1995 yılında IMF ile yapılan anlaşma sonrası Türkiye’nin dış piyasalardan tekrar borçlanmaya devam ettiği görülmektedir. Buraya kadar verilen bilgilere bakıldığında, hızlı ve kontrolsüz bir dışa açılma olduğu ve bununla dış borç stokunu daha da yükselttiği görülmüştür. Artan cari gereksinimler için, dış borç ve sermaye girişlerini önemli hale getirdiği görülmüştür. “Türkiye ekonomisinde dış borçlar 2000 yılı sonrası artmaya başlamıştır. Türkiye’nin artan dış borç yatırımları desteklememiş, dış ticaret açıklarını kapamış ve bu nedenle ekonomi çağın gereklerine hazırlanamamıştır. Bu süreçte dış borç problemi daha çok stokun döndürülmesinden kaynaklanmıştır.” (Toprak, 2010, s.5).

Türkiye ekonomisinde 2000 yılında yaşanan süreç 2001 krizinin öncüsü olarak tanımlanmış ve geçirtilen bu krizin “Şubat 2001 tarihinde siyasi kriz ve gerginlik ile daha şiddetli olarak ana kriz biçiminde tekrar ortaya çıkmıştır. 2001 krizi bankacılık sektörünün kırılabilirliği ve bu kırılabilirliğin ortaya çıkarıcı tetikleyici faktörleri yüzünden meydana gelmiştir. Şubat 2001 ‘de yaşanan krizin IMF denetimini ve bu kurumdan alınan dış borçları da artırdığı görülmüştür.” (Ardıç, 2004, s.183).

1980-2001 dönemine yukarıdaki bilgilerden bakıldığında;1980’lerin sonlarından itibaren yapılan bütçeler, birer borç ödeme bütçesine dönüşmüştür. Bu süreçte, büyüme dinamiklerinin kısa vadeli sermaye akımlarıyla finanse edilen ithalat talebine ve ekonominin büyüme dinamiğinin dış finansmana bağladığı sonucuna götürmektedir. Bu dönemin borç artışını artıran sebepler, “dış borç hesaplarında ve gösteriminde dönem boyunca yapılan düzenlemeler, bütün gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü gibi sağlanan kredilerin yapılarında borçlu ülkeleri zora sokacak önemli değişiklikler” olarak ifade edilebilmektedir (Sarı, 2004, 50-51).

Sonuç olarak 1980-2002 yılları arasında iktisadi problemlerin kaynağı olarak ülkeyi dış borçlanmaya sürükleyen içsel ve dışsal sebeplerin varlığının ağır bastığı görülmektedir. Bu sürecin yüksek faiz, düşük kur politikası, kamu kesimi finansman politikasının şekillenmesinde etkili olurken, yurtiçi faiz oranlarının artması iç borçlanma maliyetlerini de yükseltmiş bu da enflasyon oranını yükseltmiş ve iç borçlanmayı daha maliyetli hale getirmiştir. Düşük kur politikası dış kaynak maliyetini azaltırken, vergi yapısı düzensizliği ve kayıt dışı ekonomi vergi hasılatını düşürmüştür. Bütün bu olumsuzluklar, hükümetin finansman kaynağı arayışını dış borçlarla finanse etmeye yönlendirmiştir. Türkiye ekonomisinde 2002 sonrası da dış borçlanma ihtiyacının devam ettiği ve dış borcun artış hızının devam ettiği görülmektedir. Bozulan iktisadi performansı düzeltebilmek için makroekonomik politikalar dış borçlanmada birikim süreçleri üzerinde etkili olmuştur. Bu durum, dış borç birikim süreciyle cari işlemler açık arasındaki bağın bozulduğu, uygulanan politikaların hızla artan kamu kesimi açıklarının dış borçlanmanın artışının temel unsuru olmuştur. AK Parti’nin iktidara gelmesi ile başlayan bu süreç özellikle AB uyum yasaları kapsamında gelişen bir süreç olmuştur. Bu süreç Neo-liberal politikaların yürütüldüğü bir dönem olarak tanımlanmaktadır.

Dış borç, dış açık konusu Türkiye ekonomisinin en önemli iktisadi kırılma noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu kırılma noktalarında, “sürekli açık vermiş döviz rezervleri yetersiz kalmış, sıcak para ihtiyacı artmış, cari açığını borçlanmayla kapatmakta ve borç taksitlerini ödemek için tekrar borçlanmakta, sanayileşme duraklamış olduğundan döviz kazanma potansiyeli de düşük, eğer dış borçlar yatırıma yönlendirilmiş olsaydı, bu yatırımlar dış borç ödemelerini kolaylaştırabilirdi. Bu olumsuzlukların yanı sıra Türkiye’de ihracata dönük üretim de %80 ithal girdi kullanımı, uzun vadeli

borçların vadeleri gelmiş ülkeler için 20-30 yıl iken, Türkiye için 10 yıl, özel kesimin dış borçları içinde kısa vadeli olanların payı yüksek kur artınca şirketler borç ödeme sıkıntısı yaşamaktadır.” (Dura, 2017).

“2002 yılından itibaren kesintisiz bir istikrara kavuşan ekonomi ve üretimde gerçekleşen büyüme ve borç göstergelerinde iyileşmeler sayesinde geçmiş dönemlerde alınan borçların büyük ölçüde ödemeleri gerçekleştirilmiştir. 2002-2012 döneminde 22 Milyar USD geri ödeme yapılmıştır.” (Şimşek, 2012, s.121).

Bu durumda Türkiye'nin borçlanma eğilimi oldukça yükselmiş ve bu yoğunluk tüketici kredileri dışında özel sektör ağırlıklı olmuştur. “*Toplam dış Borç/Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla*” oranına bakıldığında bu oranın 2002'de %56.2, 2011'de %34.9 ve 2014'te %48 ile yeniden yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum bir başarı olarak yorumlanabilir mi diye sorulduğunda yine de tedbirli davranmak gereklidir. Türkiye'nin cari açık sorunu yüzünden döviz kazanma potansiyeli oldukça zayıf ve Türkiye milli gelir hesaplamalarında birtakım oynamalar yapmış ve milli gelir rakamını bir kalemde arttırmıştır. Dış borç/GSYH oranında azalmasında bu istatistik rötüşunun da etkisi oldukça fazla olmuştur (Dura, 2017).

AKP döneminin dış borçlanma yapısında bu süreçte 2 önemli değişiklik olmuştur. Borçlanmada özel sektör öncü olmuş, kısa vadeli borçlanmanın payı artmıştır. Bu süreçte, “*özel sektörün döviz borçları, bankalar ve finans kuruluşları ile reel kesimin döviz borcu ise, şirketlerin yerli veya yabancı bankalara olan döviz borçlarından oluşmaktadır. Şirketlerimiz yabancı bankalardan çok, Türkiye'de ki bankalardan döviz kredisi sağlıyor. Yani, bankalarımız yurtdışından borçlanıyor, yurtiçindeki müşterilerine döviz kredisi açıyor. Bankalar ve şirketler yurtdışında tahvil satarak borçlanıyor. Buna Euroband ile borçlanma denmektedir. Bonolar elektronik kayıt sisteminde alınıp satılmıştır. Bu işlemlerin Avrupa'daki merkezi Londra'dır. Bankalar ve şirketler mali durumları ile güvenilirliklerine göre genelde devletin borçlanma faizinin üzerinde bir faize borçlanabilmektedir.*” (Dura, 2017).

Dış borcun yükselmesiyle Türkiye'nin ödeme kapasitesi, döviz kazanma potansiyeli gibi bazı özellikleri yetersiz olurken, bu olumsuz tabloya, cari açıklar, bütçe açıkları ve kuvvetlenen dış borç olayı dâhil olmaktadır. Bu süreçte AK Parti döneminde dış borçlanma sıkıntıları dış borçlanma problemleri kararlı ve planlı olarak hazırlanan mali disiplin ve ekonomik reformlarla aşılmaya çalışmıştır. Neoliberal iktisat politikası araçları dışında, daha yurt içi kaynaklarla hareket edebileceği, bireysel borçlanma yapısı üzerinde yoğunlaşan müdahale önlemlerine başvurmak zorunda kaldığı görülmektedir.

Fakat Osmanlı'dan günümüze iktisat politikalarına bakıldığında geçmişteki ekonomik problemlerin, Osmanlı'yı içinden çıkılmaz bir hale nasıl getirdiği ve iç borç fikrinin de neticede yine bir borç kavramı olduğu ve yine alınan borcun anapara ve faiz ödemeleriyle bir gün ödenme zorunluluğu olduğu da gözden kaçırılmaması gereken önemli bir yapı olarak karşımızda yer almaktadır. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan borçlanma uygulamalarına bakıldığında Türkiye'nin Osmanlı'nın yaşadığı kötü borç deneyiminden ders almadığını göstermektedir. Türkiye geçmişte olduğu gibi hem iç hem de dış borçlarla yaşamak zorunda kalmıştır. Her iki dönemde de alınan borç düzeyinin kontrolsüz bir şekilde arttığı, borçlanma maliyetlerinin yükseldiği ve ülkeye daha fazla dış borç kullanma safhasına getirdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti iktisadi ve siyasi yapılarının istikrarsız olması yüzünden artan borçlanmayla beraber maliyeti de yükseltmiş daha fazla dış borç kullanımına gitmek zorunda kalmışlardır. Bunun sebebi de uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının kredi notlarını düşürmeleri bununda ödenen borcun faiz oranlarını yükseltmeye sebep olmasıdır. Bunun yanı sıra her iki dönemde de alınan borçlar bütçe açıklarını ve cari harcamaları karşılamak için düşüncele kullanılırken, üretimi artıracak alanlarda kullanılmadığı görülmüştür. Her iki dönemin son özelliklerine bakıldığında her iki dönemde borçlanma problemi yaşadığında ekonomi politikalarını düzenleyen, iktisadi programlar hazırlayan Düyun-u Umumiye ve IMF gibi politika kurgulayıcılarının isteklerine uygun olarak iktisadi programlar hazırlayıp uygulamaya koydukları dönem aralıkları görülmektedir.

2.5. Dış Borcun Tanımı, Sebepleri ve Çeşitleri

Globalleşme sürecinin yaşandığı yüzyılda hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlardan biri olan dış borç sorunu, Türkiye açısından da önemli bir sorun olmaktadır. Bu bağlamda borçlanma “*belli bir süre sonra ödemek üzere para ya da benzeri değerli şeylerin geri verilmek üzere alınmasıdır. Devlet borçlanması ise bir devletin ya da devlet kuruluşlarının kendi kaynakları dışındaki*

kaynaklardan kredi sağlamasıdır. Devletin dış borçlanması ise yabancı kaynaklardan sağlanan, alındıkları ya da geri ödemeleri sırasında ulusal gelir üzerine artırıcı ve azaltıcı etkide bulunan ve uluslararası ilişkiler sonucu doğan transfer akımlarıdır.”(Adıyaman, 2006). Dış borçlanma hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bütün ülkeler açısından oldukça önemlidir. Çünkü ülkeler, sosyal ekonomik amaçlara ulaşabilmek, uluslararası mali ve iktisadi ilişkilerini düzenleyebilmek ve devletin fonksiyonlarındaki gelişmeyi takip edebilmek için her zaman borçlanmayı bir yöntem olarak kullanmaktadırlar.

2.5.1. Dış Borçlanmanın Sebepleri

Dış borçlanmaya başvurulma sebepleri olarak; “Kaynak ve tasarruf açığı, dış ticaret ve ödemeler dengesi açığı, bütçe açıklarının giderilmesi, savunma giderleri için finansman sağlamak, ekonomik dengeyi sağlayıcı ve koruyucu tedbirler, büyük yatırım ve reformların finanse edilmesi, kaynak dağılımı ve kullanımında etkinlik sağlayıcı etkiler yaratılması, tasarrufların belirli yatırımlara kanalize edilmesinin amaçlanması, vadesi gelmiş borçlara finansman sağlanması, olağanüstü harcamaların karşılanması, devletin milli parasının değerini korumak için gerekli rezerv ihtiyaç içinde olması, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlaması” (Adıyaman, 2006, s.23) gibi sebeplerden doğan kaynak ihtiyacını giderebilmek için dış borçlanmaya başvurmuşlardır.

2.5.2. Dış Borç Türleri

Dış borçlar kaynaklarına, vadelerine, borçlanma yapısına ne tür bir borç olduğuna, ödeme araçlarına göre sınıflandırılmaktadır. Aşağıda borç türleri hakkında bilgi verildikten sonra, Türkiye'nin dış borç sorunu ile verilerden hareket edilerek dış borç sorunu hakkında değerlendirme yapılacaktır.

2.5.3. Kaynakları Açısından Dış borçlar

Dış finansman ihtiyacı ilk olarak, uluslararası kuruluşlardan transfer edilen yabancı sermaye ve ikinci olarak da özel ve resmi kaynaklardan sağlanan krediler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası kuruluşlara örnek olarak, “IMF (Uluslararası Para Fonu), AID(Uluslararası Kalkınma Teşkilatı), IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), IFC (Uluslararası Finans Kurumu) gibi kuruluşlar örnek olarak verilirken resmi kaynaklı borçlar çok yanlı ve iki taraflı olabilir. Özel kaynaklı borçlar ise ticari bankalardan sağlanan borçlar, tahvil ihraçları ve diğer borçlar olmak üzere” (Adıyaman, 2006, s.23) tanımlanmaktadır.

2.5.4. Vadeleri Bakımından Dış Borçlar

Vadesi bir yıl ve daha kısa süreli dış borçlar vadeleri açısından kısa vadeli olarak tanımlanırken, vadesi bir yıldan daha uzun olan borçlara uzun vadeli borçlar denilmektedir (Zerenler, 2004, s.192).

2.5.5. Kullanım Şekli Açısından Dış borçlar

“Orta ve uzun vadeli krediler eğer vadesi gelmiş bir borcun röfinansmanında kullanılmayacaklarsa proje ya da program kredisi şeklinde ya belirli projelerin finansmanı için duyulan kaynak ihtiyacında ya da belirli bir programın desteklenmesi için program kredisi şeklinde kullanırlar” (Adıyaman, 2006, s.24).

2.5.6. Proje Kredileri

“Proje kredileri kalkınma planları ve yıllık yatırım programında yer alan çeşitli kamu sektörü projeleri, milli savunma projeleri ile Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet, işletme hakkı devir ve benzeri finansman modelleri çerçevesinde gerçekleştirilen projelerin gerçekleştirilmesi için herhangi bir dış finansman kaynağından sağlanan kredilerdir” (Adıyaman, 2006, s.24). Bu proje kredilerin sadece alındıkları projenin finansmanında kullanılmaları esas teşkil etmektedir.

2.5.7. Program Kredileri

“Az gelişmiş ülkeler genellikle, kalkınmada sağladığı serbestlik sebebiyle program kredilerini tercih ederler.” (Zerenler, 2004, s.192).

“Genel anlamda proje kredileri dışında kalan bütün krediler toplamı olarak tanımlanan program kredileri, belirli bir yılın, dış finansman açığını kapatmak için kullanılan ve herhangi bir projeye bağlı olmayan genel finansman kredileridir.” (Adıyaman, 2006, s. 25). Bu tür krediler genel anlamda ödemeler bilançosu açıklarını gidermeye yardımcı olmaktadır. Bu krediler devletten devlete ikili finansman ilişkileri şeklinde alabileceği gibi bazen de uluslararası kuruluşlardan sağlanmaktadır.

2.5.8. Bağlı ve Serbest Krediler

“Yapılan borç anlaşmasına göre, krediyi alan ülkeye aldığı krediyi belli bir ülke mal veya hizmetler için harcama koşulu getiriyorsa bu krediler bağlı kredilerdir. Bu durumda krediyi alan ülkenin harcama yetkisi elinden alınmaktadır. Borçlanan ülkeler krediyi ithalat politikaları açısından uygun olan malların alımında kullanmak isterken, alacaklı ülkeler ise ihrac potansiyelinin olduğu mallara Pazar bulmak amacıyla bu tür kredileri kullanılmaktadır. Ne verildiği kaynağa nede belirli bir projeye bağlı krediler tamamıyla serbest kredilerdir. Kredi alan ülke bu durumda sağlamış olduğu fonları kullanırken değerlerindeki gibi bir kayda tabi değildir. Uygulamada bu tür kredilere daha az rastlanmaktadır.” (Olcay, 2011, s.17). Bu kredilerin en önemli özelliği az gelişmiş ülkeleri kredi sağlayan ülkelerin düşük kaliteli mallarını daha pahalıya satmak zorunda kalmaktadır. Bunlara ek olarak, bağlı ve serbest krediler bürokratik işlemlere sebep olması yüzünden de kullanımında sıkıntı yaratmaktadır.

2.5.9. Röfinansman Krediler

“Yüksek faizli bir borcun ödenmesi için düşük faizli yeni bir borçlanmaya gidilmesi gerekmektedir.” (Adıyaman, 2006, s. 25).

2.5.10. Dış Borçlarla ilgili Rasyolar

Bir ülkenin dış borçlanma politikası değerlendirilen kullanılan birtakım rasyolar vardır. Bu rasyolar değerlendirildiğinde ülkenin dış borç profili oldukça kapsamlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dış borçluluk rasyoları, dış borçlanma konusunda geleceğe yönelik adımlar içinde geniş bir veri düzlemi sunmaktadır. Özellikle ülkelerde yaşanan iktisadi krizler sonrası dış borçluluk rasyoları giderek önem kazanmıştır. Bir ülkenin dış borçluluk oranlarını ölçmek için birçok rasyo kullanılmaktadır. Çalışmada dış borçluluk rasyoları içinde yaygın olanlardan bazıları açıklanmaktadır.

2.5.10.1. Dış Borç Stoku/GSMH Rasyosu

“Bir ülkenin kredibilitésinin ölçülmesinde kullanıldığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Bu rasyonun değerlendirilmesinde, Dünya Bankası ve IMF tarafından da kabul edilen bazı eşikler mevcuttur. Oran %30-50 arasında ülke orta derecede borçlu, %50 üzerinde ise ülke çok borçlu olarak kabul edilmektedir.” (Olcay, 2011, s.24).

2.5.10.2. Dış Borç Stoku/İhracat Rasyosu

“Bir ülkenin borçluluk durumunu ve ayrıca dış borç ödeme kapasitesini gösteren bu rasyo, ihracat gelirlerinin toplam borç stoku üzerindeki uzun dönemli etkileri konusunda bilgi edinmek amacıyla kullanılmaktadır.” (Adıyaman, 2006).

2.5.10.3. Toplam Dış Borç Servisi / İhracat Rasyosu

“Bir ülkenin dış borç yükünün değerlendirilmesinde ve çok borçlu olup olmadığının ölçülmesinde kullanılan bir orandır. Dış borç karşılama oranı olarak tanımlanan bu oran dış borçlanma dâhil, ülkenin uluslararası likidite sorunlarının analizinde önemli bir kriterdir. Oranı büyük değer ülkelerin ihracat gelirlerinin dış borç giderlerini karşılama oranının küçülmesi demek olduğundan bu durumda borçlu ülkelerin dış borç yükümlülüklerini yerine getirebilme gücünün zayıfladığını göstermektedir. Oranın küçük değer alması ülkenin ödemeler dengesinde bir iyileşme ve buna bağlı olarak da ülkenin dış borç ödeme gücünde bir artış görüldüğü şeklinde tanımlanmaktadır.” (Adıyaman, 2006).

2.5.10.4. Dış Borç Faiz Servisi /İhracat Rasyosu

“Dış borç maliyet rasyosu olarak da bilinen bu oran, ülke ihracat gelirlerinin ne oranda yıllık dış borç faiz ödemelerinde kullanıldığını gösterir.” (Olcay, 2011, s.26). “Bu oran daha çok dış borçlanmanın maliyetini ölçmede kullanılır. Oranın %12-20 arasında olması ülkeyi orta derece borçlu, %20'nin üzerinde olması ayrıca dış borç faiz servisi ve ihracatın artış hızını da göz önünde bulundurmak gerekir.” (Adıyaman, 2006, s.33).

3. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE TARİHSEL SÜREÇTE DÖNEMLER BOYUNCA UYGULANAN DIŞ BORÇ KONUSUNDAKİ İKTİSADİ POLİTİKALAR

Hangi iktisadi sistem benimsenirse benimsensin, iktisat politikaları bir ekonomide büyüme, istikrar, adil bir gelir dağılımı gibi amaçlar doğrultusunda ekonominin optimal bir yapıda işleyebilmesi için merkezi devlet birimleri tarafından yönetilmesidir. Olgular arasında neden sonuç ilişkilerini açıklayan

genellemelere ve iktisadi hedeflere ulaşabilmek için “bir ülkenin jeopolitik konumu, siyasi ve kültürel yapısı, sağlık ve eğitim kalitesi, yapısal düzenlemelerle şekillenen ekonominin alt yapısı, yönetim kalitesi gibi birçok faktörle birlikte, yine bu faktörlerden yoğun olarak etkilenen merkezi yönetimin uyguladığı para ve maliye politikaları karşımıza çıkmaktadır.” (Önder, 2005, s.1). Bu süreçte, hükümet maliye politikalarını yürütürken, merkez bankasında para politikalarında sorumlu olmaktadır. Bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları dış borç sorunu sebebiyle daha da önemli olmaktadır. Çünkü neticede zamanla para ve maliye politikalarının tek tek değil de birbirleriyle karşılıklı etkileşimi birbirlerinin başarısını artıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinde tarihsel süreçte dönemler itibariyle dış borç konusunda uygulanan iktisadi politikalar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

3.1. 1820-1914 Dönemi

19. yüzyıl Osmanlı toplumu ve ekonomisi için önceki dönemlerden çok daha farklı bir dönemi oluşturmaktadır. 17 ve 18. Yüzyıllarda geleneksel bir yapısıyla varlığını sürdüren Osmanlı toplum ve ekonomisi 1820’li yıllardan 1914’lü yıllara kadar Batı Avrupa’nın iktisadi, mali, siyasi yapısıyla karşı karşıya gelerek, iktisadi açıdan Batı kaynaklı yeni bir iktisadi düzene yani kapitalizme doğru yol almaya başlanmıştır. Bu süreçte, “Bir yandan taşradaki ayan ve Balkanlarda hız kazanan bağımsızlık hareketleri, diğer yandan Batının artan gücü karşısında Osmanlı yönetimi bir dizi Reformu uygulamaya koymuştur. Bu hamle ile merkezi devletin gücünü ve etkinliğini artırmaya çalışılmıştır. İç ve dış kaynaklı bu gelişmeler kurumları, toplumsal ve iktisadi yapıları hızla dönüştürmüştür. Sonucunda ortaya 18. Yüzyıldakilerden çok daha fazla yapılan çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple de 20. yüzyıl Türkiye’sinin toplumsal ve iktisadi kökenlerini her şeyden önce 19. Yüzyıldaki Dönüşümlerde, Avrupa kökenli kapitalizm ile içyapıların karşılıklı etkileşiminde aramak daha doğru olacaktır.” (Pamuk, 2014, s.83).

17 ve 18. Yüzyıllarda merkezi devletin güçsüz olması yüzünden vergi toplayabilme gücünün sınırlı olması mali bunalımları ve sonrasında iktisadi problemleri gündeme getirmeye başlamıştır. Her ne kadar 19. Yüzyılda askeri ve teknolojik gelişmelerin katkısıyla güç dengeleri merkez lehine dönse de , “Devlet bütçelerindeki açıkları kapatmak için harcanan çabalar ya da mali sorunlar 19. Yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Merkezi Devletin gelirleri ile harcamaları arasındaki açığı kapamakta büyük zorluklar çekmesi nedeniyle sürüp giden mali sıkıntılar ve dış borçlanma, Osmanlı Devleti’nin uluslararası ilişkilerinde giderek derinleşen bir zafiyet kaynağı olmuştur. Devletin mali sıkıntıları ekonomiye ve ekonominin dışa açılış sürecini de yakından etkilemiştir.” (Pamuk, 2014, s.112).

“Dış borç almanın bedelini Osmanlı imparatorluğu devleti bağımsızlığını ve topraklarını vererek ödemiştir. Sonuç olarak dış borçlar Osmanlı’yı yok etmiştir. Dünyanın en büyük imparatorluğunun dış borçlar sebebiyle nasıl yıkıldığı ve dünya dengelerinde nasıl bir değişime yol açtığı, tarihsel süreç içerisindeki yerini almıştır”(Dikmen, 2005, s. 138). Osmanlı imparatorluğunu dış borçlanmaya iten sebepler, sadece 19. Yüzyılda yaşanan olaylar olmayıp temelinde 16. Yüzyılda başlayan mali sorunların 18.yüzyılda da devam etmesi ve problemleri kronik hale getirmesi olmuştur. Osmanlı’yı dış borca iten sebepleri” Osmanlı devletini ekonomik olarak Avrupa’nın sömürgeleştirme hayali ve sanayi devriminin Osmanlı imparatorluğu üzerindeki başlıklarıyla tanımlamak mümkün olacaktır.”(Dikmen, 2005, s. 141).

Birinci Dünya savaşına kadar olan süreçte Osmanlı imparatorluğu dış borçlanma sürecinin ilk aşaması “1854 yılında Osmanlı Devletinin borçlarını ödeyemez durumuna geldiğini açıkladığı 1876 yılına kadarki süre, 2. aşamayı ise, Düyun-u Umumiye İdaresi’nin kurulmasında Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süre olarak tanımlanmaktadır.” (Pamuk, 2014, ss.118-123). Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu’nun bütçe açıklarını finanse etme yolunda taşşış, kağıt para, iç borçlanma gibi kaynaklarla gidermeye çalışsa da 19. Yüzyılda iktisat politikası aracı olarak, 2 yola başvurulmuş olduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi kağıt para, diğeri ise dış borçlanma olmuştur.

19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu dış borçlanmada daha çok uzun vadeli borçlanmayı tercih etmiştir. Sebebi, “Avrupa piyasalarında 20 yıl ya da daha uzun vadeyle tahvil satarak mali sorunları ertelemek, yüzyılın başlarından beri tüm hükümetleri zorlayan onları ağır siyasi ve iktisadi sorunlarla karşı karşıya getiren taşşışlar ve kağıt para deneyimleri karşılaştırıldığında kolay bir çözüm gibi görünmüş olmasıdır.” (Pamuk, 2014, s.124). Dış borçlanma sürecinde devletin önemli gelir kaynaklarının Düyun-u Umumiye aracılığıyla Avrupalıların eline geçmesi, Osmanlı İmparatorluğu’nu Avrupa’ya iktisadi ve siyasi anlamda bağlayarak Osmanlı İmparatorluğu’nda borç almanın maliyetini de yükseltmiştir. 19. Yüzyılda

Osmanlı İmparatorluğu finansman kaynağı olarak, kağıt para kullanımını sadece ülkenin savaş dönemlerinde ordunun büyüyen masraflarını gidermede ve mali düzensizliklerin süreklilik gösterdiği dönemlerde kullanmıştır. 19. Yüzyılda İmparatorluğun bütçe açıklarıyla ilgili sorunlarını gidermede iktisat politikası olarak kağıt para ve dış borçlanmayı daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Uzun vadeli borçlanma politikasının Düyun-u Umumiye ve Osmanlı imparatorluğu Avrupa'ya olan iktisadi ve siyasi bağımlılığı yönünden ülkeye oldukça büyük bir maliyet yüklemiştir.

3.2. 1914-1918 Dönemi

“1903-1913 yılları arasında, iktidarı denetleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1913 yılından 1918 yılına kadar siyasi yaşam üzerinde tek başına bir güç olurken, milliyetçilik bu döneme adeta damgasını vurmuştur. İttihatçılara hâkim olan ulusçuluk düşüncesi iktisadi yaşamda da kendisini göstermiş ve mali iktisat anlayışı benimsenmiştir.” (Oktar ve Varlı, 2008, s.2). Bu süreçte, İttihat ve Terakkinin izlediği iktisadi milliyetçilik ve bunun türevi olarak gelişen iktisat politikaları karşımıza çıkmaktadır. Bu politikaların daha çok aşağıdaki konu başlıklarında odaklandığı görülmektedir. Bunlar (Akkuş, 2008, ss. 119-122);

“1-1915 yılında yerel tüccarları, esnafları ve küçük işletmeleri desteklemek üzere, Esnaf Cemiyetleri kurulmuştur.

2- Karaborsacılıkla mücadele için men-i ihtikar heyeti kuruldu.

3- Sermayesinin çoğunluğu Türk-İslam girişimciler tarafından sağlanan 123 adet anonim şirket kuruldu.

4- Bu süreçte ortaya çıkan şirketleşme olgusu, Anadolu'daki Türk-İslam girişimcilerine kredi olanakları sağlayacak bankaların kurulmasıyla desteklenmiştir.” (Akkuş, 2008, ss. 119-122).

Bu dönemin iktisat politikalarının borçlanmadan çok, *“devletin güdüm ve teşvikleriyle oluşturulacak milli bir sanayi burjuvazisi aracılığı sayesinde sanayileşmeyi hedefleyen milli iktisat yaklaşımı”* (Akkuş, 2008, ss.122-123) olarak benimsemiş ve iktisadi bağımlılıklardan kurtulma, milli bir burjuvazisi ve sanayi yaratma gibi amaçları içeren milli iktisat politikalarını temsil etmiştir.

3.3. 1918-1923 (Kurtuluş Savaşı Sonrası Dönem)

“Bu süreçte Türkiye 13 Milyon nüfusla, geri kalmış bir tarım ekonomisiyle karşımıza çıkmaktadır. İzmir ve İstanbul'da yoğunlaşan endüstri yok denecek kadar azdır. Endüstrileşme düzeyi son derece düşüktür. Batılı ülkeler anlamında bir işçi sınıfı büyüüp gelişmemiştir. Cumhuriyet öncesi bu dönemde üretimin daraldığı, enflasyonun tırmandığı ve en önemlisi savaş sebebiyle eğitilmiş insan gücünün büyük bir bölümünün kaybedildiği bir dönem olmuştur.”(Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.1, s.44).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Dönemi'nden 20. Yüzyıla devredilen oldukça kötü bir mirası devralmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devraldığı bu mirasın iktisadi problemlerini (Kapitülasyonlar, Dış borçlar ve Lozan Barış Konferansı) ortadan kaldırılmaya ve Osmanlı'dan devraldığı yükümlülükleri dikkatli bir şekilde iktisadi bağımsızlığı bozmayacak şekilde düzenlemeye çalışarak, iktisat politikalarını ve ilgili kurumsal dönüşümleri biçimlendirmeyi amaçlayacaktır.

3.4. 1923-1938 Dönemi

Bu dönem 2 farklı yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Dönemin ilk devresinde özel sektör ağırlıklı bir iktisat politikası takip edilirken, II. Dönemde, devletçi girişimlerin yoğun olduğu ama dönemin sonu geldiğinde *“liberal piyasa ekonomisinin esas alındığı karma ekonomik model uygulanmıştır.”* (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.46). Her iki dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün maliye politikası amacının değişmediği görülmektedir. *“Atatürk'ün Maliye Politikasında devlet bütçesinin açık vermemesi gerekmektedir. Bu sebeple bütçeler yılbaşlarında kesin hesaplarda denk olarak kapatılmalıdır. Yıl içinde ek ödeneklerle bütçe denkleğinin bozulmasına izin verilmemelidir. Denklikten anlaşılan devletin normal gelirleri ile normal harcamaları arasında denkleğinin sağlanmasıdır. İç ve Dış borçlanmadan sağlanan devlet gelirleri ile bütçe denkleğinin sağlanması kabul edilmemektedir.”* (Kaya ve Durgun, 2009, s.236).

Bu sürecin ilk aşamasında dikkatimizi İzmir iktisat kongresi çekmektedir. Kongrede, *“Piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve özel girişimciliğini teşvik edilmesi, millileştirme ve korumacı politikalarını uygulanması, vergi sisteminin modernleştirilmesi ve vergilerin azaltılması, çalışanlara yeni sosyal hakların tanınması gibi konularda kararlar alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan maliye politikalarını belirleyen görüşler ise büyük ölçüde Türkiye iktisat kongresinde kararlaştırılmıştır. Bu süreçte, girişimciliğin mali disiplin bozulmadan teşvik edilmesini öngörmüştür. Mali disiplinin sağlanması*

ise bütçe denkliliği ve kontrollü para yönetimine dayandırılmıştır. Kontrollü para yönetiminde ise dış açık veya ödemeler dengesinde açık vermemek suretiyle, döviz kurunun mutlak sabitliliği esas alınmıştır. Özellikle devlet gelir giderinin denkliliği esas alınmış, bütçe açığı ve bundan kaynaklanan iç ve dış borçlanmadan kaçınılmıştır. Yani 1923-1929 döneminde uygulanan maliye politikalarının dayandığı Klasik İktisat yaklaşımının da ana ilkelerinden biri olan ve altın kural olarak adlandırılan ilkeye göre; devlet bütçesinin denk olması ve yatırımların finansmanı dışında kesinlikle borçlanmaması amaçlanmıştır.”(Kaya ve Durgun, 2009, s. 237). Bu dönemin “1. Evresinde özel sektör ağırlıklı, 2. Evresinde ise devletçi girişim ağırlıklı iktisat politikalarının izlendiği, fakat temelde liberal piyasa ekonomisinin esas alındığı karma ekonomik model uygulanmıştır”(Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.46).

Cumhuriyetin ilk dönem politikalarında öncelikle mali disiplin sağlanmak istemiştir. Bu amaçla da bütçelerin daha fazla kullanım amaçlı oldukları görülmektedir. Bu yüzden bu süreçte, Atatürk maliye politikaları olarak “İç ve dış itibar, yüksek hazine ile denk bütçe hedefi hemen hemen gerçekleştirilmiştir.” (Kaya ve Durgun, 2009, s.237).

Bu dönemin 2. Aşamasına bakıldığında, özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nı ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet müdahaleciliğinin ve daha devletçi, daha korumacı ve karma ekonomik iktisat politikalarını uygulandığı görülmektedir. Bu dönemde, böylesi bir yapıya geçilmesinin temel sebepleri olarak;

“1- Lozan anlaşmasının gümrük tarifeleri için koyduğu 5 yıllık sınırlamanın 1928’de bitmesi
2- Lozan’a göre Osmanlıdan Devralınan 3/2’lik borcun 1928 yılında başlayacak olması” (Kaya ve Durgun, 2009, s.238) gösterilmektedir.

Bu süreçte öncelikle hazırlanan İktisat Programları’nda, TCMB’nin kurulması, sanayileşmenin hızlandırılma kararının alınması, devletin yatırımları artırması isteği, Sümerbank kurulması, ithalatı düzenleyen, ihracatı denetleyen bir dizi kanun çıkarılmıştır. İlk 5 yıllık sanayi planı hazırlanmış, peşinden ikincisi için hazırlıklar tamamlanmış fakat II. Dünya Savaşı patlak verince, proje yürürlükten kaldırılmıştır. Bu süreçte sadece projelerin uygulanması sırasında “Sovyetler Birliği’nden ve İngiltere’den çeşitli miktarlarda borç alındığı görülmektedir. Türkiye II. Dünya Savaşı’na kadar uzun vadeli başka dış borç almamıştır.” (Ezer, 2005, ss. 2-3).

3.4. 1938-1960 Dönemi

Bu süreç Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nda savaşa girmemesine rağmen , “İktisadi performansını savaş ekonomisinin dışında tutmadığı bir dönem olmuştur.” (Pamuk, 2014, s.199). Bu dönemde “üretimde düşme, ithalat darboğazları, iase sorunları, bütçe açıkları, fiyat artışları gibi problemler karşımıza çıkmaktadır.” (Pamuk, 2014, s.200). Bu dönem, “Ülkede 1946 yılında çok partili yaşama geçişle taçlandırılmış böylece hem siyasal, hem de ekonomik anlamda özgürlükçü yaşam biçimi eksikliklerini büyük oranda giderme sürecine girmiştir.” (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.1, s.50). 1938-1960 döneminde Türkiye “ABD ile ilişkilerini geliştirmiş, BM’e üye olmuş ve 1944 yılında ABD’de Bretton Woods Anlaşmasını kabul ederek IMF’ye sonra da Dünya Bankası’na üye olmuştur. Türkiye, 7 Eylül 1946 yılında gerçekleştirdiği devalüasyonla dış ticareti liberalize etmeye yöneldiği ve diğer taraftan da yeniden bir kalkınma planı hazırlayarak, 1947 yılında uygulamaya koyduğu görülmektedir. 1948 yılında OEEC ‘ye giriş anlaşması imzalanmıştır.” (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.51).

1950’li yıllara gelindiğinde, Türkiye’nin önemli boyutlarda bir dış borç problemi olmadığı açıklanırken, “1950’li yılların 2. Dönemi kullanılan dış kredileri zaman içerisinde önemli dış borç problemleri yaratmıştır. Bu süreçte, artık genişlemeci maliye ve para politikalarının kullanıldığı görülmektedir. Dış krediye dayalı ekonomik yapı takip edilmiş, Bu süreçte hem dış ticaret açığı hem de dış borç miktarı artmıştır. Bu süreçte artan dış borç bahane edilerek ülkemizde talep edilen yeni yardımlar Batılı ülkeler tarafından ret edilmiştir.” (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.52).

Bu sürecin Türkiye ekonomisi açısından iktisadi, ve sosyal ve siyasi anlamda Batı dünyasıyla entegrasyon yolunda atmış olduğu adımlardan meydana gelmiştir. Bu süreçte, Türkiye zaman zaman devalüasyonlarla karşı karşıya gelirken, zaman zamanda, ithal ikameci ve korumacı politikalarla sanayileşmesini sürdürmüş ve sosyal politikalar alanında birtakım başlangıçların olduğu bir süreci temsil etmiş ve ülkenin dış borçlarının 1950 yılı sonrasında artmasıyla beraber Türkiye’nin kredi taleplerine ret cevaplarının verildiği bir dönem olmuştur.

3.5. 1960-1980 Dönemi I. Dönem

Türkiye de 1960- 1969 yılları arasında sürekli olarak dış finansmana ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. *“Bu kaynaklar kanalıyla konsorsiyum kanalıyla aktarılmıştır bu kanalla sağlanan krediler devletler ya da uluslararası kuruluşlar tarafından verilmiştir, dış borçlar bu süreçte bir kısmının Türk Lirası olarak ödenmesi esasına bağlanmıştır, borcun ödeyicileri açısından da devletin payı oldukça yüksektir. Bu dönemde Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Para Anlaşması, Uluslararası Kalkınma Birliği, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşlardan da borç aldığı görülmektedir.”* (Dönek, 1995, s.175). Bu dönemde özellikle çeşitli uluslararası kuruluşlardan borçlanma eğiliminin yüksek olduğu görülmektedir.

3.6. 1970-1979 Dönemi II. Dönem

Bu dönemde Türkiye yeni bir devalüasyonla karşı karşıya kalmıştır. *“Ağustos 1970 tarihinde alınan karara göre 1 USD değeri 9 TL’den 15 TL’ye yükseltilmiştir. Bu devalüasyon nedeni dış ticaret açığı olmuştur. Devalüasyon sonrasında işçi dövizleri olumlu etkilenmiştir. Dış ticaret açığındaki hızlı artışa karşın, işçi dövizleri akımı ekonomideki döviz rezervini artırmıştır. 1973’den itibaren baş gösteren petrol krizi bu rezervlerin erimesine neden olmuştur. Bu noktada Türkiye dış ödeme güçlükleriyle karşı karşıya kalmış ve dövize çevrilebilir mevduat denilen, özel kısa vadeli borç tuzağına düşmüştür. Dövize çevrilebilir mevduat uygulamasındaki amaç dış ticaret açıklarını kapatılabilmek ve ekonominin kaynak ihtiyacını karşılamak olmuştur ama uygulamanın sonucunda büyük bir dış borç tuzağı yaratarak arkasından diğer iktisadi problemleri de körüklemiştir. 1970-1979 dönemi Türkiye’nin dış borç açısından oldukça ciddi bir kriz içinde olduğunu ve devletin bu borçlara kefil olması yüzünden zamanla devlet borcu haline gelmiş ve iktidarın borç erteleme görüşmelerine katılmasına sebep olmuştur.”* (Dönek, 1995, s.177).

3.7. 1980-2002 Dönemi III. Dönem

Bu dönemde Türkiye’nin en önemli ekonomik problemlerinden bir tanesi dış borçlar konusu olmuştur. 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleriyle birlikte Türkiye’de dış borç sorunu hem içsel hem de dışsal sebepler yüzünden artış göstermiştir ve bu ciddiyet günümüzde de hala önemini korumaktadır. Türkiye’de artan borç yükü yüzünden, büyüme, enflasyon gibi temel göstergeler olumsuz yönde etkilenerek, Türkiye ekonomisini daha sıkıntılı bir sürece sokmaktadır.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri ile Türkiye ekonomisi ithal ikameci sanayileşme politikasını terk ederek dışa açık ve ihracata dayalı sanayileşme politikalarına takip etmeye başlamıştır. Bu süreç aslında Türkiye ekonomisi için önemli yapısal değişiklikler demektir. 24 Ocak 1980 kararları ve sonrasında uygulanan istikrar programı çerçevesinde Türkiye ekonomisinde birçok konuda değişiklikler yapılmıştır. Bunlar *“Dış Ticaret ve Ödemeler dengesi rejimini liberalize edilmiş, ihracata türlü teşvikler ve sübvansiyonlar sağlanmış ithalat rejiminin liberalizasyonuna gidilmiş, kur politikalarında esnekliğe geçilmiştir.”* Bu programda öncelikle *“ilk olarak cari işlemler bilançosunun küçültülmesi ve dış borçların ödenmesi ele alınırken, ikinci olarak enflasyon hızının düşürülmesi ele alınarak, üçüncüde ise iktisadi büyüme dikkate alınmıştır.”* (Önal, 2015, s.418). Bu dönemde Türkiye ekonomisinde;

“1- Toplam dış borçların yaklaşık 10 kat arttığı görülmektedir,

2- 1994 ve 2001 yıllarında dış borçlarda düşüş olmuş, bunun sebepleri olarak, iktisadi kriz yılları olması sebebiyle Türkiye’nin uluslararası piyasalarda güvenilirliğin azalması, dolayısıyla borçlanma koşullarının ağırlaşmasına ve uygulanan istikrar programlarına bağlanabilir.

3- Dış borçlarının vadeleri bakımından uzun vadeli dış borçların kısa vadeli borçlara göre daha ağırlıklı olduklarını görüyoruz ancak dönem içinde orta-uzun vadeli dış borçların toplam dış borç stoku içindeki ağırlığının azaldığını ve özellikle 1990’lardan sonra kısa vadeli borçlar lehine bir gelişme olduğunu görüyoruz.

4- Orta-uzun vadeli borçlarını yarıdan fazlasının kamu kesimine ait olduğu görülmektedir.

5- Son dönemlerde kısa vadeli borçların artışında özel kesimin etkinliği yüksektir. özel kesim işletme sermayesi ve spekülatif amaçlarla dış borçlanmaya gitmektedir.

6- Kısa vadeli dış borçların yaklaşık %80’i ticari bankalara ve özel sektöre aittir.

7- Kısa vadeli dış borçların birleşimine bakıldığında da TCMB’nin sınırlı kısa vadeli dış borç kullanımı olduğu görülmektedir.” (Önal, 2015, s.518).

Türkiye’nin borçluluk rasyolarına bakıldığında, bu sürede *“Türkiye’nin çok borçlu bir ülkeye kapsamında olduğu görülmektedir. Toplam dış borçların ihracata ve GSMH’ya oranının oldukça yüksek*

olması, dış borç servisinin yani anapara ve faiz ödemelerinin ihracat ve GSMH'ya oranlarında giderek artan bir eğilim içinde olması Türkiye'nin dış borç ödeme güçleriyle karşılaşabileceğinin ve artan bir dış borç yükü altında bulunduğu göstergesi olmaktadır." (Önal, 2015, s.518). Bu sürecin sonunda, aslında Türkiye'nin dış borç bakımından oldukça riskli bir ülke olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri olarak "dış borç ertelemeler, Türkiye'nin kısa vadeli dış borç artışı, cari açıklar, kamu harcamalarının üretken olanlardan çekilmesi ve verimsiz olarak tanımlanan altyapı yatırımlarına dönülmesi, vergi gelirlerinin arttırılmaması, USD'nin diğer ve yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi olarak" ifade etmek mümkündür." (Önal, 2015, s.618).

3.8. 2002-2015 dönemi IV. Dönem

Bu sürece bakıldığında, 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye iktisadi anlamda tarihindeki en büyük iktisadi krizle karşı karşıya kalmıştır. 2001 Krizi'nin peşinden yaklaşık %34 oy oranıyla tek parti hükümeti kuran AK Parti, çalışmalarına 2001 yılında IMF ile imzalanan yeni Stand-By Anlaşması'yla devam etmiş ve Türkiye ekonomisinde 1970'lerden beri uygulanan en katı bütçe disiplini uygulamaya başlamıştır. Bu disiplinde;

"1- Ak Parti 231 Milyon USD olarak aldığı GSYH'yı 12 yıl sonunda 800 Milyon USD çıkarmıştır. Bu yaklaşık 3,5 kat artış demektir. Bu artışın başarı derecesini ölçebilmek için Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Gelişmekte olan ülkeler grubunun toplam GSYH' sının nereden nereye aktığına bakmak gereklidir. Gelişme yolundaki ülkelerin GSYH'sı 2002 yılında 6,9 trilyon USD iken 4,4 kat artışla 2014 yılında 30,5 trilyon USD ulaşmıştır. Türkiye'nin bu 12 yılda GSYH' da sağladığı 3,5 kat artış bulunduğu grubun toplam artışının gerisinde kalmıştır.

2- Kişi başına gelirden Türkiye AKP iktidarının ilk 6 yılında hızlı sayılabilecek bir artış temposu yakalamış ama ondan sonraki 7 yılda yerinde saymıştır. Türkiye'nin kişi başına gelirdeki gelişmelerine bakıldığında son 7 yıldır orta gelir tuzağına takılıp kalmış bir ekonomi verdiği görülmektedir.

3-AKP iktidarıyla başlangıçta son derece hızlı bir büyüme ivmesi yakalamış olan Türkiye 2008 ve 2009 yıllarında önce duran, sonra küçülen bir ekonomik büyüme performansı sergilemiştir. Küresel krizin etkisinin teğet geçmediği özellikle 2009 yılında yaşanan %4,9'luk küçülmeden net bir şekilde görülebilmektedir. Ardından 2 yıllık bir toparlanma ve sonra son 3 yılda yaşanan potansiyel altı büyüme hızları ekonominin yavaşlamasına ve sorunlar yaşamasına sebep olmuştur.

4- AKP'nin en önemli ekonomik başarılarından bir tanesi enflasyonu yüksek çift haneli oranlardan tek haneli olanlara indirilmiş olmasıdır. Buna karşılık TCMB yıllardır hükümetle birlikte belirlediği %5' lik enflasyon hedefine ulaşamıyor. Her ne kadar TCMB'nin hedefi gibi görünse de hükümetle birlikte belirlediği için bu orana ulaşamamakta yaşanan başarısızlık TCMB'ye olduğu kadar AKP iktidarına da aittir.

5- İşsizlik oranı da 2001 kriziyle birlikte %8' lik ortalamadan %10'luk bir ortalamaya sıçramıştır.

6-AKP iktidarının en önemli 3 başarısından birisi bütçe açığının sifıra yaklaştırılmış olmasıdır. Diğer iki başarısından birisi de Enflasyonun düşürülmesi diğeri de kamu borç yükünün azaltılmasıdır. Bütçe açığının düşürülmesi ne yazık ki cari açığın arttırılması pahasına gerçekleştirmiştir." (Eğilmez, 2016, s.1/17).

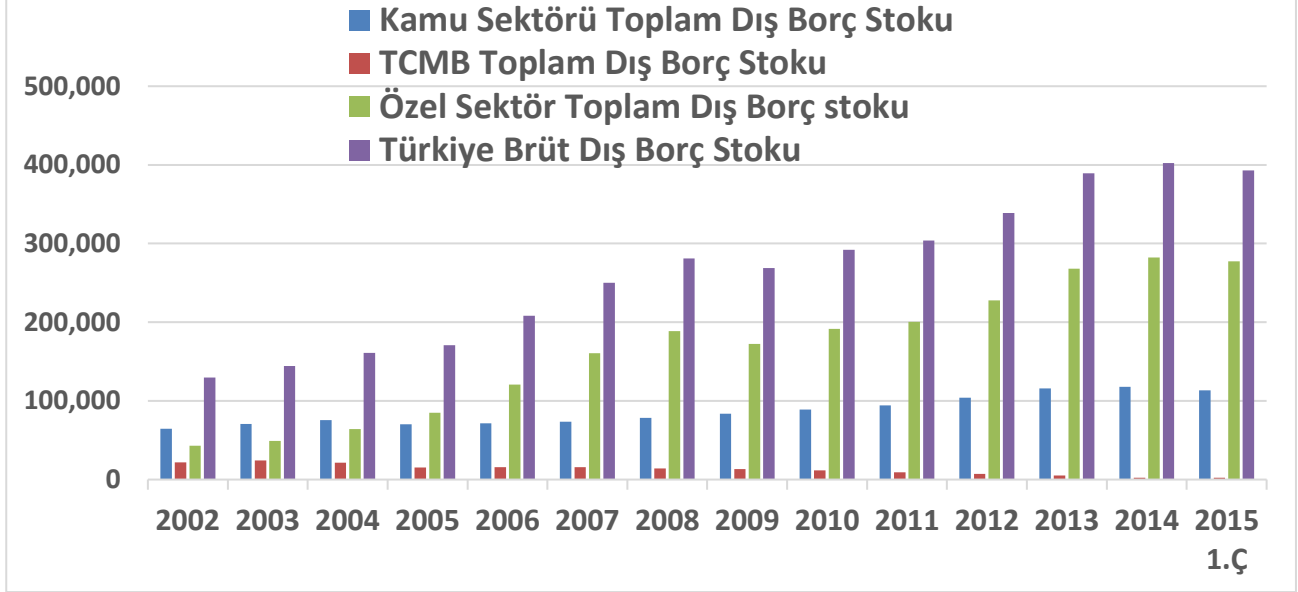
Tablo 1: Türkiye'deki Dış Borç Stokları (2002-2015)(Milyon USD)

Yıllar	Kamu Sektörü Toplam Dış Borç Stoku	TCMB Toplam Dış Borç Stoku	Özel Sektör Toplam Dış Borç Stoku	Türkiye Brüt Dış Borç Stoku	Türkiye Dış Borç Stoku/GSYH (%)
2002	64.533	22.003	43.060	129.596	56,2
2003	70.844	24.373	48.945	144.161	47,3
2004	75.668	21.410	64.061	161.139	41,3
2005	70.411	15.425	84.906	170.742	35,5
2006	71.587	15.678	120.829	208.093	39,5
2007	73.525	15.801	160.670	249.996	38,5
2008	78.334	14.066	188.541	280.942	37,9
2009	83.513	13.162	172.272	268.948	43,6
2010	89.110	11.565	191.368	292.043	39,9
2011	94.280	9.334	200.317	303.931	39,3

2012	104.023	7.088	227.931	339.042	43,1
2013	115.944	5.234	268.004	389.183	47,3
2014	117.679	2.484	282.278	402.441	50,3
2015	113.293	2.110	277.408	392.812	49,4
1.ç.					

Kaynak: Türkiye Borçsuz Bir Ülke mi? <http://www.dogrulukpayi.com./beyenat/55a60347e73b2 s.3/7>

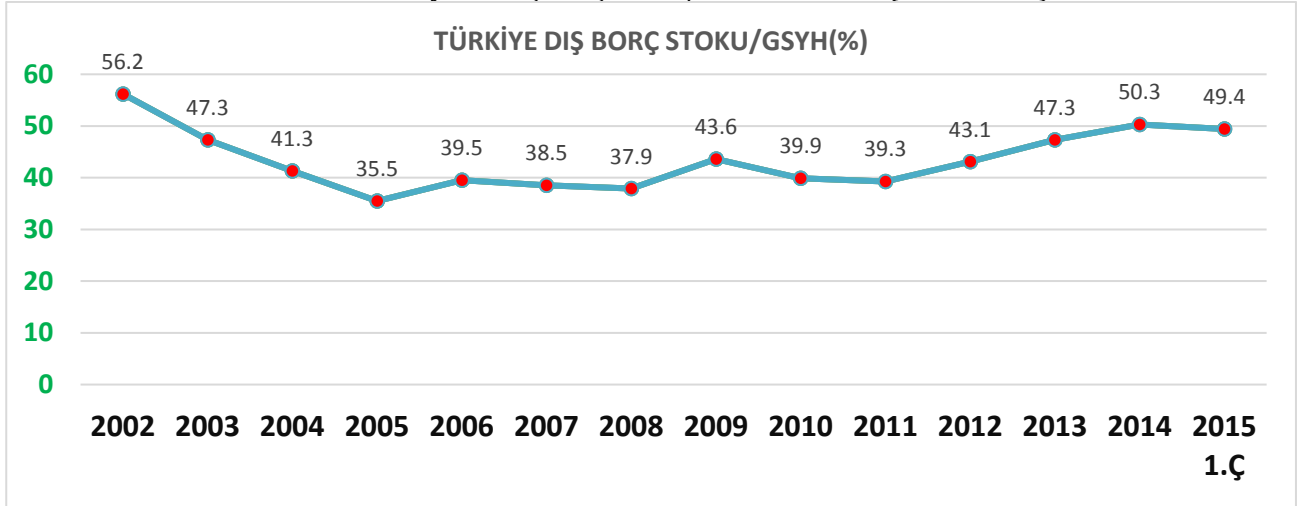
Grafik 1: Türkiye'deki Dış Borç Stokları (2002-2015)

*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Kaynak: Türkiye Borçsuz Bir Ülke mi? <http://www.dogrulukpayi.com./beyenat/55a60347e73b2 s.3/7>

Grafik 2: Türkiye'de Dış Borç Stoku/GSYH Oranları (2002-2015)

*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Kaynak: Türkiye Borçsuz Bir Ülke mi? <http://www.dogrulukpayi.com./beyenat/55a60347e73b2 s.3/7>

Tablolarda yer alan iktisadi göstergeler incelendiğinde, 2002 yani AK Parti'nin iktidara geldiği dönem Kamu Sektörü Toplam Dış Borç Stoku 64,5 Milyon USD iken Türkiye'nin Brüt Dış Borç Stoku'nun 129,6 Milyon USD olduğu görülmektedir. Ayrıca, tablodaki göstergelerde; Türkiye Dış Borç Stoku/GSYH oranı da %56,2 seviyesindedir. 2015 dönemine bakıldığında ise, bir önceki oranların borçluluk açısından oldukça büyük bir artış yaşadığı görülmektedir. Türkiye'nin Dış Borç Stoku/GSYH oranları arada sırada %30-%40 civarlarına inse de bu durumun yine %50'lerde sabitlendiği görülmektedir. Kamu Sektörü Dış Borç Stoku'nun 2015 itibarıyla 113,3 Milyon USD, Türkiye'nin Brüt Dış Borç Stoku'nda 392,812 Milyon USD olduğu gözden kaçmamaktadır.

Tablolarda yer alan iktisadi göstergeler incelendiğinde, AK Parti'nin iktisat politikalarının özellikle, muhafazakar politikalarından uzaklaşarak, küreselleşmenin yönlendirdiği Neo-liberalizm politikalarına doğru hareket ettiği görülmektedir. Bu süreç aslında Turgut Özal ile başlayan neo-liberal dönüşüm ve 1990'larda arka planda bırakılarak tamamlanması olarak da söylenmektedir. AK Parti kendinden önceki koalisyon hükümetinin bıraktığı ekonomik krizin yükünü ve IMF'nin talep ettiği acil önlemleri de alarak programın siyasal faturasında da yüklemiştir (stand-by anlaşmaları). AK Parti döneminde kısa vadeli sermaye hareketliliğinden dolayı ekonomide belirli bir büyüme trendi yakalanmıştır. *"Fakat buna rağmen yine de özel sektör dış borçlanmasından kaynaklanan kısa vadeli borçlar artış göstermiştir."* (Karagöl, 2010, s.15).

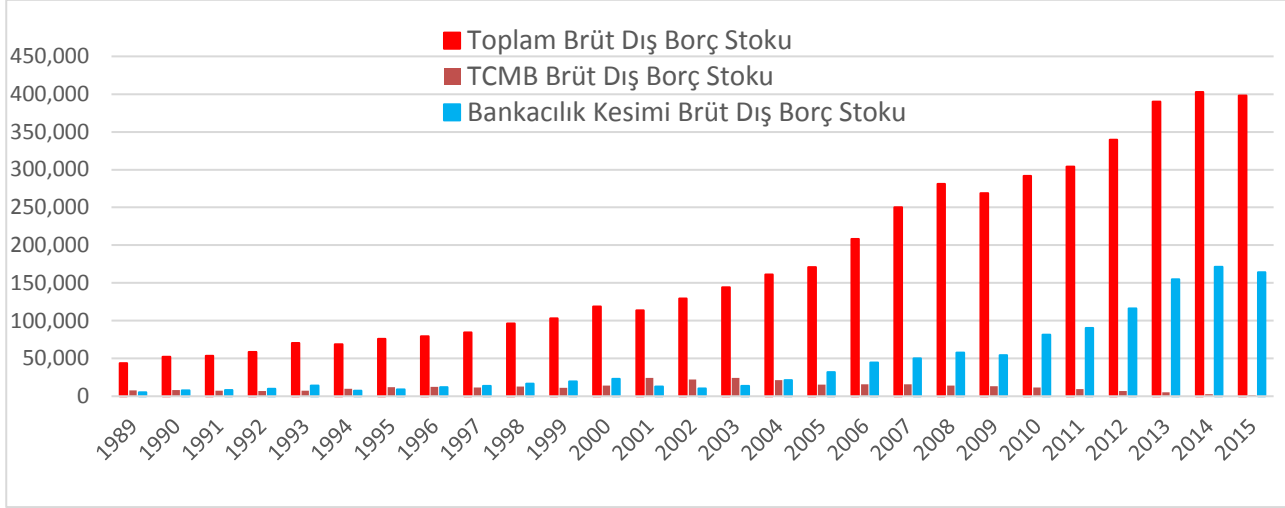
AK Parti döneminde, dış borç konusunda uygulanan iktisat politikalarına dikkat edildiğinde, AK Parti hükümetinin yapısal reformları sonucu finansal sistem güçlendirilerek uygulanmaya konulan istikrar programı düzenli bir şekilde devam ettirilmiş ve kamu dengelerine bu durum yansıtılmıştır. Uygulanan iktisat politikalarıyla, iktisadi yapı istikrar kazanırken, iktisadi büyüme hızlanmış ve borçlanmayla ilgili olumlu katkılar elde edilmiştir. Bu süreçte IMF de Türkiye'nin sağlıklı büyüme rakamlarını beğenerek, sadece cari açık riskine karşı Türkiye'yi uyarmıştır.

Türkiye'nin dış borç konusu ile ilgili yapısına bakıldığında bu süreçte, 2002-2003 yılları arasındaki dış borç sıçramasının 2001 krizinin etkileri sonucunda olduğu rahatlıkla görülebilecektir. Son dönemlerdeki artışın ise, *"TL'nin USD'ye karşı yaşadığı değer kaybının GSYH'da yarattığı düşüşün etkisiyle ortaya çıkmıştır."* (Eğilmez, 2016, s.1/17). Görülmektedir ki dış borç problemi; *"Türkiye gibi yükselen piyasalar ve az gelişmiş ülkeler için en önemli problemlerden birisi olmuştur. Artan borçlar hem borç yükünü artırmış hem de dış borç anapara ve faiz ödemelerini ağırlaştırmıştır. Bu da borç ile finanse edilen yeni yatırımların üretim hacminde sağladığı artışların giderek azalmasına ve bir noktada üretimdeki atışların dış borçların ödenmesi için gereken anapara ve faizlerin altına düşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla makroekonomik istikrarın sağlanması için gereken en temel unsurların başında, borcun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve borç yükünün makul seviyelere indirilerek bu seviyede tutulması gelmektedir."*

AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmesiyle uygulanan mali disiplin, yapısal reformlar ve kararlı özelleştirme politikaları sayesinde, toplam kamu açığına ilişkin Maastricht kriteri ilk kez tutturulmuştur. AB tanımlı brüt kamu borç yükü AB -27 ortalamalarının çok altına düşmüş, net kamu borç stoku milli gelire, oran olarak hem de mutlak değer olarak azalmıştır. Ülkelerin kredi derecelendirme notundaki iyileşmeler sayesinde dış borçlar için ödenen faiz ödemeleri de azalmıştır. 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla AB üyeleri İspanya ve Yunanistan küresel piyasalarda borç bulabilmek için vadeyi 3 aya kadar indirirken, Türkiye tarihinin en düşük faiziyle 11 yıl vadeli (132 ay) Euro tahvil satışı ile borçlanmaya başlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin IMF'e olan borcu da 2013 yılının sonuna kadar bitirilmesi de planlanmıştır." (Karagöl, 2010, s.16).

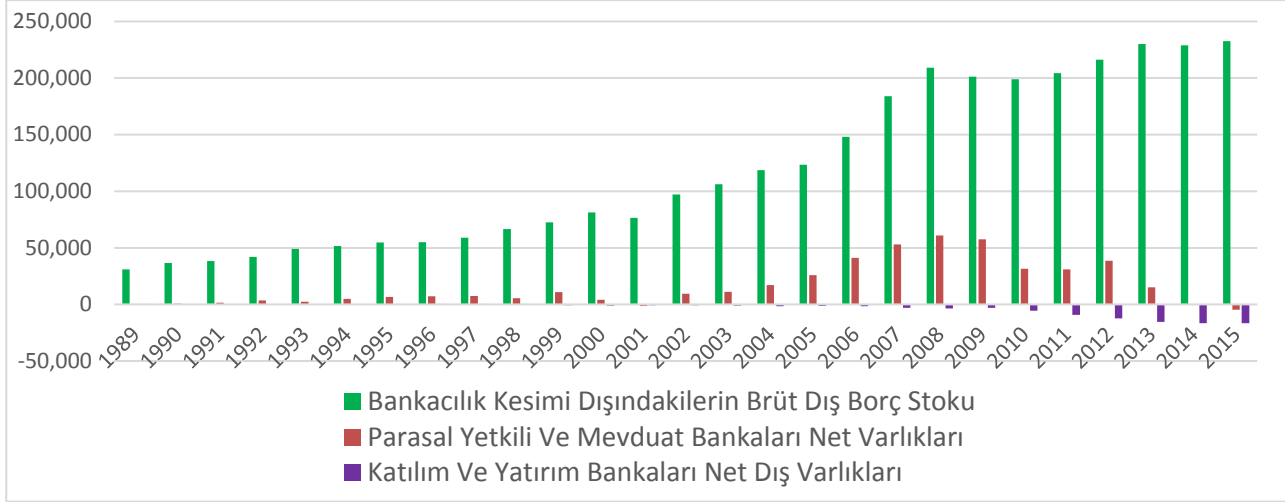
Son yıllarda brüt dış borç stokunun 2001 krizi sebebiyle, birlikte %58'e gelip dayanması, sonradan yeniden inişe geçmesi sebebi, *"Türkiye'nin AB ile adaylık müzakeresine başlaması sebebiyledir. Bu müzakerelerle beraber Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişi rekor düzeylere çıkmış ve dış borçlanmanın yerini almıştır. 2009 sonrası başlayan adaylık sürecinin ilk yıllardaki ciddiyeti kaybolmuş ve bu gelişmeyle birlikte yabancı kaynak girişinin doğrudan yabancı sermayeden yeniden borç biçimine dönmesi söz konusu olmuş bulunuyor. Bunun etkisiyle 2012 yılıyla beraber, Brüt Dış Borç Stoku/GSYH oranının yeniden yükseldiğini ve %50'lerin üzerine çıktığı görülmektedir."* (Eğilmez, 2016, s.1/18). Buraya kadar görülmekteki Brüt Dış Borç Stoku/GSYH oranı yükselten nedenler *"AB ile olan adaylık meselesinin ciddiyetini kaybetmesi ve yabancı kaynak girişinin doğrudan yabancı sermaye yerine dış borca dönmesi, 2 TL'nin hızlı dış değer kaybetmesi, sonucunda, GSYH'nin USD bazında gerilemiş olması"* (Eğilmez, 2016, s.1/18).

Grafik 3: Türkiye'deki Net Dış Borç Stoku ve Yükü (1989-2015)

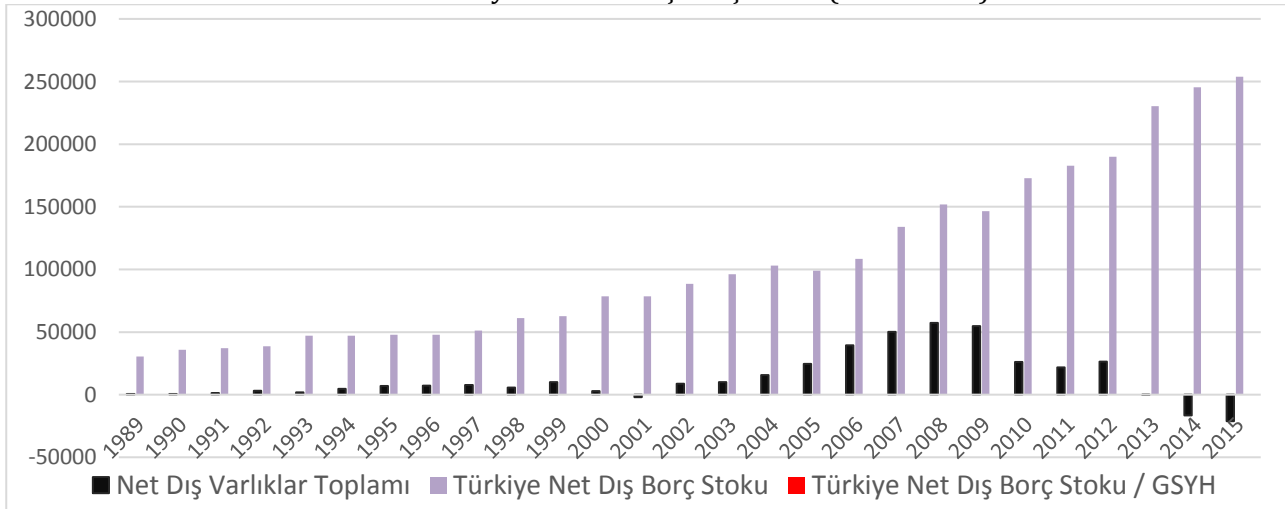
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 4: Türkiye'deki Diğer Dış Borç Stoku ve Yükü (1989-2015)

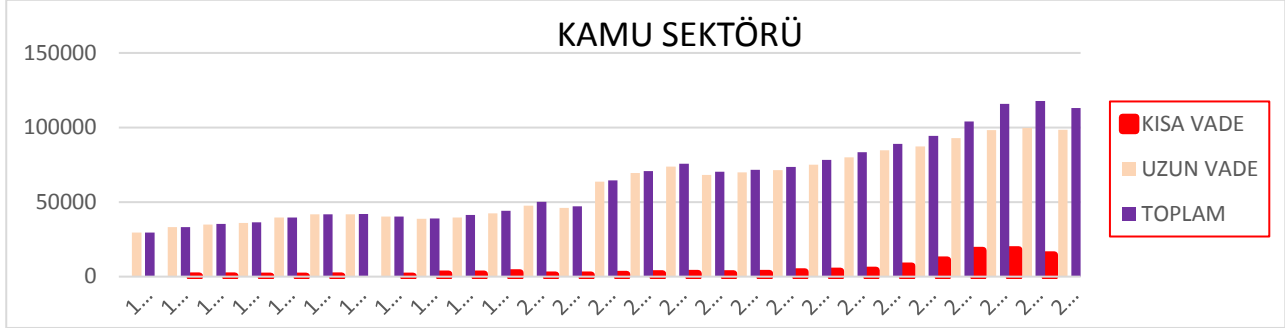
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 5: Türkiye'deki Net Dış Borç Stoku (1989-2015)

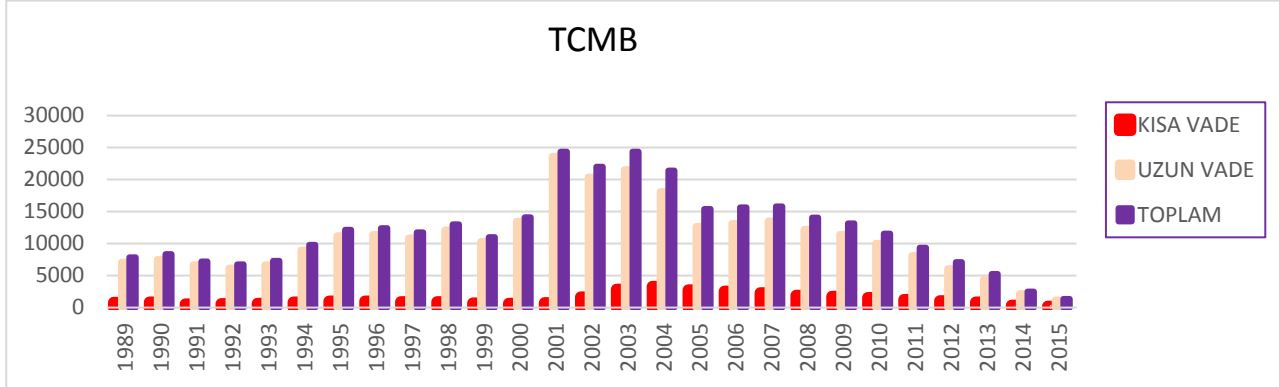
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 6: Türkiye'deki Kamu Sektörü Dış Borç Stoku (1989-2015)

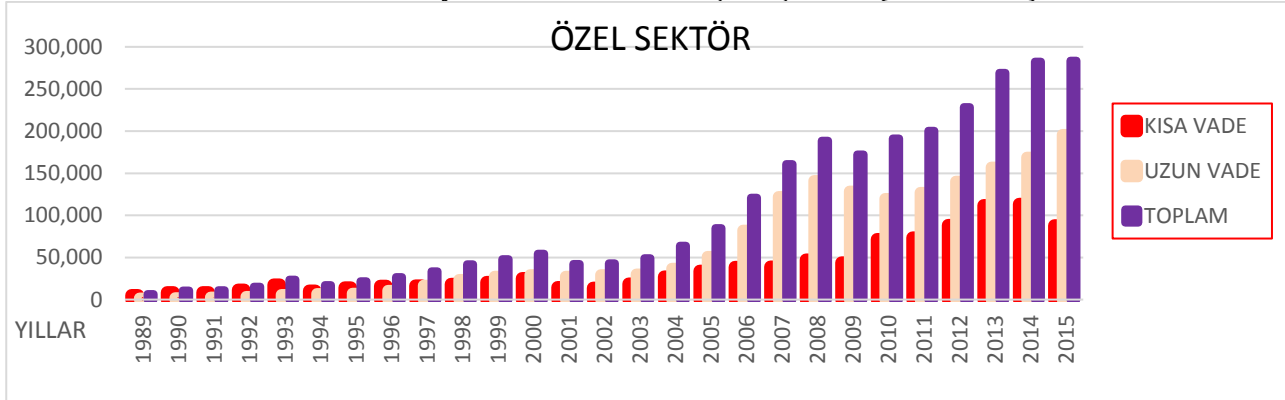
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 7: Türkiye'deki TCMB Dış Borç Stoku (1989-2015)

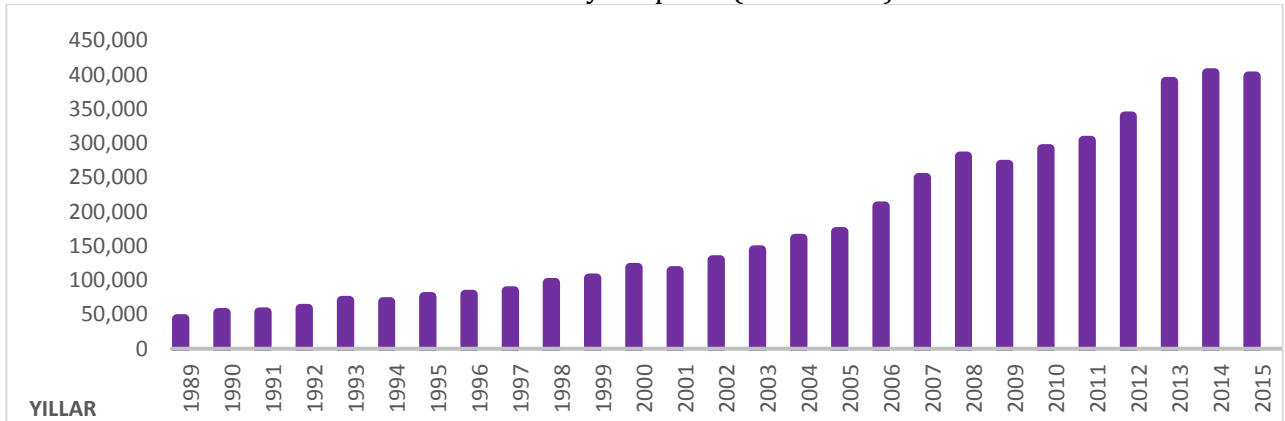
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 8: Türkiye'deki Özel Sektör Dış Borç Stoku (1989-2015)

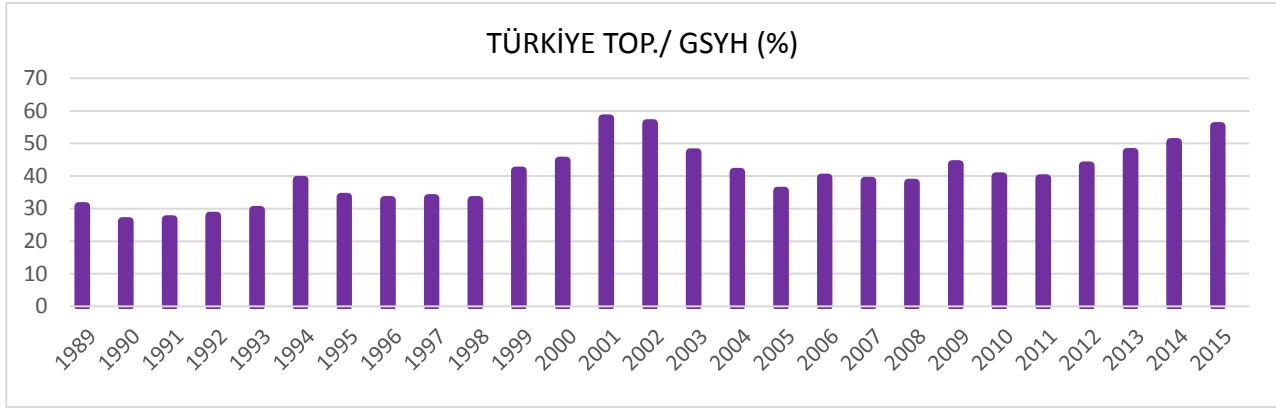
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 9: Türkiye Toplamı (1989-2015)

*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 10: Türkiye Toplamı /GSYH Oranları (1989-2015)

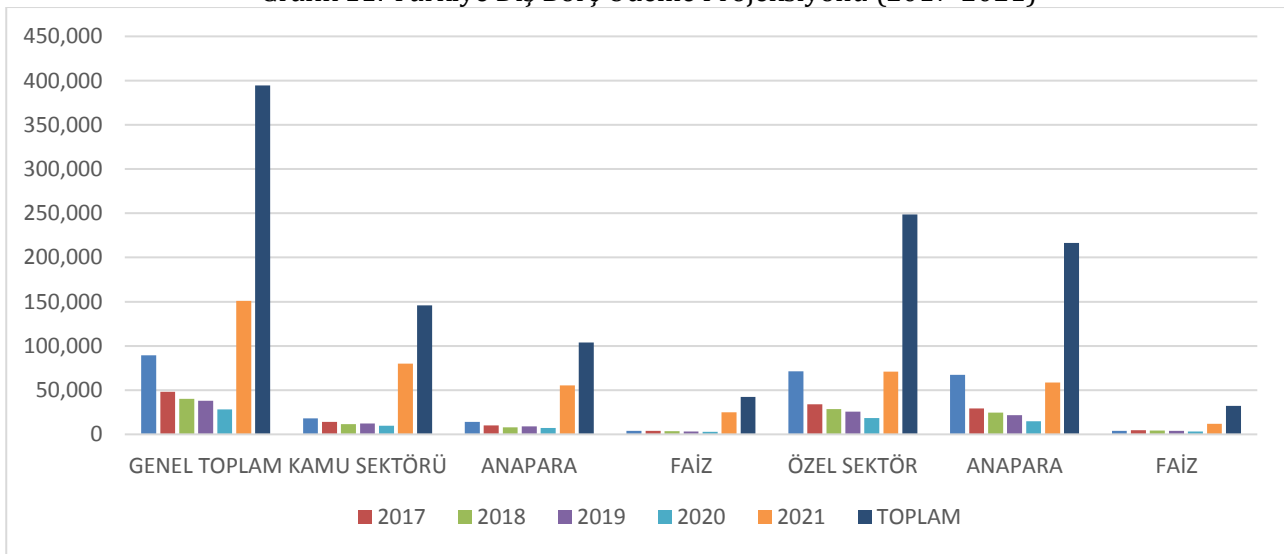
*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 2: Türkiye Dış Borç Ödeme Projeksiyonu (2017-2021)

Kaynak: AKP'nin Ekonomide 12 Yılı, <http://www.mahfiegilmez.com/2015/04/akpnin-ekonomide-13-yl>

SEKTÖRLER	2017	2018	2019	2020	2021	TOPLAM
GENEL TOPLAM	48.005	40.142	37.805	28.127	150.880	394.406
KAMU SEKTÖRÜ	14.103	11.465	12.266	9.815	80.142	145.887
ANAPARA	10.121	7.992	9.087	7.081	55.309	103.706
FAİZ	3.982	3.474	3.179	2.734	24.833	42.182
ÖZEL SEKTÖR	33.902	28.676	25.539	18.312	70.738	248.519
ANAPARA	29.395	24.431	21.565	14.921	58.725	216.389
FAİZ	4.506	4.245	3.974	3.391	12.013	32.130

Grafik 11: Türkiye Dış Borç Ödeme Projeksiyonu (2017-2021)

*Grafikler tablolarda yer alan rakamlar dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 3: Türkiye Brüt Dış Borç Stoku ve Yükü (1989-2015)

YILLAR	KAMU SEKTÖRÜ			TCMB			ÖZEL SEKTÖR			TÜRKİYE TOP.	TÜRKİYE TOP./GSYH (%)
	KISA VADE	UZUN VADE	TOPLAM	KISA VADE	UZUN VADE	TOPLAM	KISA VADE	UZUN VADE	TOPLAM		
1989	0	29.446	29.446	799	7.028	7.827	4.946	1.692	6.638	43.911	30,8
1990	0	33.268	33.268	855	7.487	8.342	8.645	2.125	10.770	52.381	26,1
1991	281	34.999	35.280	557	6.658	7.215	8.279	2.849	11.128	53.623	26,7
1992	400	36.076	36.476	572	6.158	6.730	11.688	3.702	15.390	58.595	27,8
1993	65	39.575	39.640	667	6.626	7.293	17.741	5.838	23.579	70.512	29,6
1994	36	41.705	41.741	828	8.949	9.777	10.323	6.863	17.186	68.705	38,8
1995	250	41.753	42.003	993	11.178	12.171	14.257	7.517	21.774	75.948	33,6
1996	0	40.192	40.192	984	11.397	12.381	16.088	10.637	26.725	79.299	32,6
1997	204	38.864	39.068	889	10.876	11.765	16.598	16.925	33.523	84.356	33,2
1998	1.602	39.737	41.339	905	12.081	12.986	18.267	23.760	42.026	96.351	32,6
1999	1.581	42.526	44.107	686	10.320	11.006	20.654	27.357	48.011	103.123	41,7
2000	2.461	47.526	50.081	653	13.437	14.090	25.187	29.244	54.431	118.602	44,7
2001	1.019	46.110	47.129	752	23.599	24.351	14.632	27.480	42.112	113.592	57,7
2002	915	63.618	64.533	1.655	20.348	22.003	13.854	29.206	43.060	129.596	56,2
2003	1.341	69.503	70.844	2.860	21.513	24.373	18.812	30.133	48.945	144.162	47,3
2004	1.840	73.828	75.668	3.287	18.123	21.410	27.076	36.986	64.062	161.140	41,3
2005	2.133	68.278	70.411	2.763	12.662	15.425	34.018	50.896	84.914	170.751	35,5
2006	1.750	69.837	71.587	2.563	13.115	15.678	38.540	82.300	120.840	208.105	39,5
2007	2.163	71.362	73.525	2.282	13.519	15.801	38.700	121.991	160.691	250.018	38,5
2008	3.248	75.086	78.334	1.874	12.192	14.066	47.397	141.152	188.549	280.949	37,9
2009	3.598	79.915	83.513	1.764	11.398	13.162	43.626	128.619	172.245	268.921	43,6
2010	4.290	84.819	89.109	1.553	10.012	11.565	71.401	119.788	191.189	291.864	39,9
2011	7.013	87.266	94.279	1.239	8.095	9.334	73.323	126.942	200.265	303.878	39,3
2012	11.040	92.983	104.023	1.036	6.052	7.088	88.113	140.466	228.579	339.691	43,2
2013	17.605	98.339	115.944	833	4.401	5.234	111.952	157.071	269.023	390.201	47,4
2014	17.866	99.843	117.709	342	2.142	2.484	113.524	168.988	282.512	402.705	50,4
2015	14.550	98.405	112.955	176	1.151	1.327	88.023	195.733	283.756	398.038	55,3

Kaynak: AKP'nin Ekonomide 12 Yılı, <http://www.mahfiegilmez.com/2015/04/akpnin-ekonomide-13-yl>

Tablo 4: Türkiye'nin Net Dış Borç Stoku ve Net Dış Borç Yükü (1989-2015)

YILLAR	Toplam Brüt Dış Borç Stoku	TCMB Brüt Dış Borç Stoku	Bankaçılık Kesimi Brüt Dış Borç Stoku	Bankaçılık Kesimi Dışındakilerin Brüt Dış Borç Stoku	Parasal Yetkili Ve Mevduat Bankaları Net Varlıkları	Katılım Ve Yatırım Bankaları Net Dış Varlıkları	Net Dış Varlıklar Toplamı	Türkiye Net Dış Borç Stoku	Türkiye Net Dış Borç Stoku / GSYH
1989	43.911	7.827	5.239	30.845	459	16	475	30.370	21,3
1990	52.381	8.342	7.586	36.452	604	-54	550	35.903	17,9
1991	53.623	7.215	8.043	38.364	1.571	-375	1.196	37.168	18,5
1992	58.595	6.730	10.018	41.848	3.533	-373	3.160	38.688	18,4
1993	70.512	7.293	14.258	48.961	2.279	-325	1.954	47.007	21,3
1994	68.705	9.777	7.265	51.663	4.907	-324	4.583	47.080	26,6
1995	75.948	12.171	9.127	54.649	6.709	194	6.903	47.746	21,1
1996	79.299	12.381	11.874	55.043	7.158	103	7.261	47.782	19,6
1997	84.356	11.765	13.593	58.998	7.498	299	7.797	51.201	20,2
1998	96.351	12.986	16.700	66.665	5.404	220	5.624	61.041	22,5
1999	103.123	11.006	19.571	72.547	10.838	-882	9.956	62.590	25,3
2000	118.602	14.090	23.161	81.351	4.049	-1.123	2.926	78.425	29,6
2001	113.592	24.351	12.703	76.538	-1.235	-736	-1.971	78.509	39,9
2002	129.596	22.003	10.393	97.201	9.565	-811	8.755	88.446	38,4
2003	144.162	24.373	13.699	106.090	11.078	-1.161	9.918	96.172	31,5
2004	161.140	21.410	21.149	118.581	17.097	-1.469	15.628	102.953	26,4
2005	170.751	15.425	31.854	123.472	25.906	-1.398	24.508	98.964	20,6
2006	208.105	15.678	44.515	147.913	41.063	-1.652	39.411	108.502	20,6
2007	250.018	15.801	50.129	184.088	53.106	-3.092	50.014	134.073	20,7
2008	280.949	14.066	57.716	209.167	60.933	-3.692	57.241	151.926	20,5
2009	268.921	13.162	54.494	201.264	57.609	-2.887	54.723	146.542	23,8
2010	291.864	11.565	81.358	198.941	31.630	-5.589	26.041	172.900	23,6
2011	303.878	9.334	90.202	204.342	30.834	-9.158	21.676	182.666	23,6
2012	339.691	7.088	116.382	216.221	38.541	-12.240	26.301	189.920	24,2
2013	390.201	5.234	154.985	229.982	15.232	-15.554	-323	230.304	28,0
2014	402.705	2.484	171.410	228.811	0	-16.529	-16.529	245.340	30,7
2015	398.038	1.327	164.021	232.690	-4.629	-16.623	-21.252	253.943	35,3

Kaynak: AKP'nin Ekonomide 12 Yılı, <http://www.mahfiegilmez.com/2015/04/akpnin-ekonomide-13-yl>

Tabloya bakıldığında Türkiye'nin net dış borç stoku ve net dış borç yükü görülmektedir. "İlk sütunda gösterilen brüt dış borçları toplu olarak açıklarken, diğer sütunları banka ve benzeri kuruluşların döviz cinsinden net dış varlıklarını göstermektedir. Brüt dış borçlar toplamından net dış varlıklar toplamını düşüğümüzde Türkiye'nin net dış borçlarına ulaşılmıştır." (Eğilmez, 2016, s.1/18). "1989 yılı sonrasında Türkiye'nin dış borç stoku 30,4 Milyar USD, net dış borç stoku/GSYH oranı %21,3 iken 2015 yılında

net dış borç stoku 254 Milyar USD'ye ve Net Dış Borç Stoku/GSYH oranında %35,3'e ulaşmıştır." (Eğilmez, 2016, s.2/18).

Bu tablo, 2016 ve sonrasında Türkiye'nin dış borç servisi vadesi gelecek olan dış borç anapara ve faizlerinin ödenmesi olarak tanımlanan Türkiye'nin dış borç ödeme projeksiyonlarına bakıldığında, "dış borç anapara ve faiz ödemeleri, 18,1 Milyar USD'lik bölümü kamu sektörüne, 71,4 Milyar USD'lik bölümünü de özel sektöre ait olmak üzere toplam 89,5 Milyar USD'dir. 2016 yılından sonraki yıllara ilişkin miktarlar bu aşamada sağlıklı bilgi vermektense uzaktır. Çünkü bu yıl içinde alınacak, yenilenecek Kısa vadeli dış borçlar 2017 ve sonraki yıllarda ödenecek miktarların üzerine eklenecek ve bu miktarları arttıracaktır." Burada görülmektedir ki, "Kasım 2002'de yapılan genel seçimler sonrasında tek başına iktidar olan AK Parti ekonomi, siyaset dış politika ve diğer konularda "Yeni Türkiye" (Sever ve Dikkaya, 2015, s.191) olarak tanımlanan bir dönemin öncülüğünü yapmışlardır. Bu dönemde Mali Disiplin, Yapısal Reformun ve bir önceki döneme göre daha dikkatli özelleştirme programları sayesinde temel makroekonomik göstergeler açısından oldukça önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Bu dönemde, "iktisadi göstergeler istikrara kavuşmuş, içeriye doğru sermaye girişleri artmış, daha elverişli şartlarda dış borç sağlanmış, yaşam standartları yükselmiş sosyal yardımlar ile yoksul ailelere, temel sosyal hizmetleri sağlayan devlet kurumlarının kapasiteleri artırılmış ve bu çabalar yoksulluğun azaltılmasına önemli katkılar sağlamıştır." (Sever ve Dikkaya, 2015, s.191). Bu süreçte böylesi olumlu gelişmelerin yaşanması aynı zamanda oldukça önemlidir. Çünkü bu performans, küresel ekonomik kriz ve bunun Dünya Ticaret hacminde küçülmeye sebep olduğu dönemde elde edilmiştir. AK Parti çalışmalarında, etkin bir piyasa sistemi oluşturabilmeyi kendine amaç edinerek, "a- Bir acil eylem planı hazırlayarak iktisadi hedeflerini açıkladı, b- Doğrudan yabancı yatırımları teşvik ve özendirilmesi için stratejiler geliştirdi, c-Özelleştirme konusunda önemli adımlar atıldı." (Sever ve Dikkaya, 2015, s.192).

AK Parti dönemi iktisat politikaları genel makroekonomik göstergeler açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İktisadi göstergeler bir önceki döneme göre daha istikrarlı sonuçlar ortaya koymuştur. Büyüme enflasyon, özelleştirme gelirleri, yabancı sermaye yatırımlarında artış gibi olumlu etkiler bu sürecin anlamlı göstergeleri olması halkın iktisadi politikalara olan güvenini artırmasına sebep olmuştur. Konumuz açısından önemli olan dış borç meselesine bakıldığında ise, bu dönemin iktisat politikaları içinde yüksek işsizlik, yüksek reel faiz ve aşırı borçlanma sonuçları açısından en fazla dikkat çeken konulardan biri olmuştur. Borçlanmada, özellikle Kamu kesiminin borcunun düşürülmesine dikkat edildiği, özel kesimde bu payının arttığı görülmektedir. AK Parti'nin devraldığı dönem aralığına bakıldığında, hem kamu, hem de özel kesim borçlarında artış olduğu görülmektedir. 1995-2002 yılları arasında dış borçlanmaya bakıldığında; "sürekli artan dış borç stokunun artış gösterdiği,1996 yılında dış borçlanmaya çok az miktarda başvurulduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi dış borç servis ödemelerinin ağırlaşarak hazineyi zor durumda bırakmasıdır. 1996-1997 yıllarındaki azalma gösteren borç oranları,1998-2000 yılları arasında yeniden artmıştır. Bu artışta içsel ve dışsal sebeplerden kaynaklanmıştır. 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşmasınınca, iç borçların dış borçlarla ikamesi kararlaştırılmış ve bu yüzden 2000 yılında dış borç stoku artmıştır.2000 yılında ve 2001 yılı şubat ayında yaşanan krizler ekonomiden çok hızlı bir şekilde sermaye çıkışına sebep olmuştur. 2002 yılında ihracat ve stoklarda görülen artışla, ekonomi tekrar büyüme sürecine girmiş ve 7.1 Milyar USD'lik dış kaynak sağlamış ve bu kaynağın 1.5 Milyar USD cari işlemler açığının 5.6 Milyar USD ise rezerv artışının finansmanında kullanılmıştır." (Adıyaman, 2006, s. 29-30).

2002-2007 dönemine bakıldığında; "dış kaynak kullanımında problem yaşanmamış IMF ve Dünya Bankası'ndan önemli ölçüde dış finansman sağlanmıştır. Reel sektör açısından bakıldığında, döviz kurlarının ve döviz kredisi faizlerinin düşük olması yurtdışından borçlanma artışının temel sebebidir (Şanlı ve Aksöz, 2014). 2007-2011 zaman aralığında ise, AK Parti'nin daha çok küresel dinamiklerden etkilenmiş olduğu ve 2008 krizi sonrasında, Türkiye'de vergi gelirleri azalmaya başlayınca, genişletici maliye politikaları uygulanması sonucunda, kamu kesimi borçlanmasının artmasına sebep olmuştur. "Sonraki yıllarda kamu harcamalarında etkinliği sağlayıcı ve mali disiplini sürdüren politikalar ağırlık kazanmıştır. Bu düzenlemelerle, kamu kesimi dış borçlanmasında, tekrar gerileme başladığı görülmüştür. Özel kesimde ise, dış borçlanma düzeyi artmıştır." (Sever ve Dikkaya, 2015, s.204).

Bu durum, Türkiye ekonomisinde yıllardır iç tasarrufların yetersizliğini ve borcun sonucu olarak da özel sektör borçlanmasının oldukça büyük bir bölümünün üretim alanlarında yatırımı artıracak donanım harcamasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 ve sonrasında dikkat

edildiğinde ise bu dönemin diğer dönemlere göre dış borç açısından daha durgun bir dönem olduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır. Kamu borçları çok büyük bir değişiklik göstermezken, kamu borç oranlarında azalma olmuştur. *“Buna bağlı olarak, borçlanmanın reel maliyeti, düşük seviyelerde gerçekleşmiş, borç stokunun ortalama vadesi uzamış, borç senetlerinin payı azalmıştır.”* (Sever ve Dikkaya, 2015, s.210)..

Türkiye'nin AK Parti'nin iktisat politikalarına bakıldığında, Türk İktisat Tarihi'nin önceki iktisat politikalarına göre, AK Parti döneminin daha reformist, daha kurumsal ve yapısal bir çizgiyle iktisat politikası takip ettikleri görülmektedir. Türkiye ekonomisinin en kırılgan noktalarından biri olan dış finansman ihtiyacı AK Parti döneminin en fazla üzerinde durduğu konulardan bir tanesi olmuştur. Çalışmada, dış borçlarla ilgili grafikleri ve dış göstergeleri dikkate aldığımızda, Türkiye'nin bu anlamdaki kırılganlığını anlamak daha kolay olmaktadır. Böylece, Türkiye ekonomisinde kamu borç stokunun artış göstermesinin, kamu ve mali göstergeleri kötü yönde etkilenmeyeceğini ifade edebiliriz. Çünkü Türkiye 2008 Global iktisadi krizle beraber zaten mali disiplini hedef almış ve bu çalışmalarla kamu açığını düşürmeye çalışmıştır ve başarılı da olmuştur. Ayrıca kamu dış borç stokunun artışın sebebi olarak da, kamu bankalarının yurtdışı piyasalardan borçlanmaya başlaması gösterilebilir.

Özel sektörün dış borç kamu sektörüne göre daha hızlı artmıştır. Bunun sebepleri olarak, finans sektöründen kaynaklanmıştır. Türkiye'nin dış borçlanması hızla yükselen bir ülke olması, TL'nin değer kaybının devam etmesi, Yurtiçi talep düzensizlikleri gibi problemleri olsa bile dış borç konusunda, bu durumu tersine çevirmesi çok da zor gözükmemektedir. Neticede yıllar itibariyle Dağılıma bakıldığında, Dış borçlanmanın artış ve iniş sebeplerinin, krizler, AB ile adaylık müzakeresi, Doğrudan yabancı kaynak girişinin doğrudan yabancı sermayeden yeniden borç biçimine dönmesi, TL'nin USD karşısında değer yaratarak GSYH'de yarattığı düşüş ve Türkiye ve Dünyada pek çok sürprizin yaşandığı süreçler olarak gösterilmektedir.

Dış borçlanma, AK Parti hükümetinin uyguladığı iktisadi politikalarla dış borç stoku miktarı mutlak olarak artmışsa (ağırlığını özel sektörün borçlarının oluşturduğu kamu sektörü ve TCMB'nin borçlarını da içeren), GSMH'de meydana gelen artış ve dolayısıyla ihracattaki artış ile birlikte borç göstergelerinin iyileşmesinin nedeni olmuştur. Buda bizlere, Türkiye'nin bu süreçte uyguladığı iktisat politikaları dikkate alındığında özellikle dış borçlanma da kamu borçluluk oranı düşerek, özel sektör borçluluk oranının yükseldiği dış kaynak bulma ihtiyacının 1990'lardan itibaren özel sektöre kaydırıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, dış borçlanma ve diğer makroekonomik problemlerde Türkiye'de farklı dönemlerde farklı iktisat politikalarının uygulanmış olduğu görülmekte olup, ekonomide yaşanan zorluk ve darboğazların her zaman var olup son zamanlarda da iyice artmış olduğu gözlemlenmektedir. Kamusal kaynakların son demlerine kadar kullanıldığı, dış kaynak sağlama imkânının 2015 yılının son dönemleri itibariyle zora girdiği, döviz rezervlerinin azaltarak dış dengeyi sağlamaya çalıştıkları ithalatın daraltılması ile cari işlemler açığının halledilemediği, borçluluk göstergelerinin bütün dengeleri sıkıntıya soktuğu görülmektedir. Çeşitli raporlar Türkiye'nin dış borçlanma sürecinin böyle devam edemeyeceğini vurgulamakta olup, bütçe açığı artışının devam ederek dış açıkla bir olduğunda, borçlanmanın daha da zora gideceği açıklanmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı iktisadi problemin temelinde dış dengede büyüyen açıklar ve borçlanmanın önce hızlanması ve sonra tekrar tıkanma noktasına gelmesi ve ekonominin yavaşlaması ve resesyon gelmektedir. Bütün bunların en önemli sebebi de piyasa ekonomisinde açık ekonomide yaşanan dış açıklar olmuştur.

Açıkların finansmanında Türkiye artık uluslararası alanda kaynak bulmakta zorlanması ya da sıcak para akımını piyasaya aktaramaması sebebiyle yaşamıştır. Şimdi iktisat politikacılarının en önemli düşüncesi, dış taleple büyümenin sağlanamadığı ve dış kaynak kullanımının mümkün olmadığı ve büyümenin hangi iç kaynak kullanımıyla devam ettirileceği ve neoliberal iktisat politikası araçları dışında daha yurtiçi kaynaklarla çalışılan hane halkını cari tüketime dönük bireysel borçlanmaya sürükleyen müdahale önlemleri üzerine fikirler öne sürülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti dönemleri itibariyle özelliklerine bakıldığında, dış borçlanma karşısında her zaman iktisadi politikalar düzenleyen, iktisadi programlar hazırlayan, Düyun-u Umumiye ve IMF gibi politika kurgulayıcılarını isteklerine uygun olarak iktisadi programlar hazırlayıp uygulamaya koydukları dönem aralıklarının yoğun olduğu da gözden kaçmamaktadır. Bu da Türkiye'nin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne

uzanan borçlanma sürecinde Osmanlı'nın yaşadığı kötü borç deneyimlerinden ders almadığını göstermektedir.

4. SONUÇ

Günümüzün gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı en önemli iktisadi konulardan bir tanesi, ülkenin kalkınması için gerekli olan kaynakları bulma çabası olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve iktisadi büyümelerini gerçekleştirebilmek için yatırım yapmak zorundadırlar ve yatırımların kaynağını da tasarruflar oluşturmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin milli gelir seviyesinin düşük olması sebebiyle yurtiçi tasarrufların ve sermaye miktarlarının kıt olması yüzünden yurtiçi kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Bu da gelişmekte olan ülkeleri yeni kaynak arayışlarına zorlamaktadır.

Dış borçlar gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere sağladığı dış kaynak olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze önem taşıyan borçlanma konusu günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle, sanayileşmenin hızlanmasıyla, mali piyasaların gelişim düzeyiyle ilgili olarak daha fazla talep edilir bir hale gelmiştir. Türkiye de gelişmekte olan bir ekonomi olup, oldukça uzun bir süredir borç sorunu yaşamaktadır. Bu önemli problem Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri devam etmektedir. Hemen arkasından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Osmanlı'dan ağır bir borç mirası almıştır. Türk İktisat Tarihinde dış borçlanma konusu zaman zaman ülkeyi iktisadi performans açısından zora sokmuş ve her iki dönemde de dış borçlanma konusunda farklı iktisat politikaları uygulanmıştır.

Tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nda, bütçe açıklarını giderebilmek, savunma giderlerini karşılayabilmek ve iktisadi denge sağlamak gibi sebeplere dış borçlanmaya başvurulmuş ve sonuç olarak Düyun-u Umumiye'nin ya da diğer adıyla Muharrem kararnamesini imzalamak zorunda kalmışlardır. 1820-1914 döneminde kağıt para kullanımı ile beraber uzun vadeli dış borçlanma tercih edilmiş 1914-1918 yılları arasındaki dönemde milli iktisat anlayışı benimsemiş, 1918-1923 Dönemi'nde kapitülasyonlar dış borçlar ve Lozan Barış Konferansı konularını iktisadi bağımsızlığı bozmayacak şekilde düzenleme yapılmış, 1923-1938 döneminde denk bütçe politikası ve kontrolü para yönetimi ve yatırımların finansmanı dışında asla dış borç kullanılmamış, 1938-1960 döneminde genişlemeli para ve maliye politikaları tercih edilmiş, bu süreçte hem dış borçlanma hem de dış açık artmıştır. Türkiye'nin kredi taleplerine ret cevaplarının verildiği bir dönem olmuştur. 1960-1980 döneminde uluslararası kuruluşlardan borçlanma eğilimi yükselirken dövize çevrilebilir mevduat 24 Ocak 1980 istikrar önlemleri uzun vadeli borçlanma ağırlıkta olup borçluluk rasyoları yükselerek Türkiye dış borç bakımından riskli bir ülke konumuna gelmiştir. 2002 ve sonrasında ise AK Parti'nin iktidara gelmesi ile beraber neo-liberal politikaların ağırlık kazandığı kamu borçluluk oranının azaldığı özel sektörün borçluluk oranının arttığı makroekonomik istikrarın sağlanması için gereken en temel unsurların başında dış borcun sürdürülebilirliğinin sağlanması önem kazanmıştır.

Türk İktisat Tarihi açısından gelinen son nokta 2002 ve sonrası olarak karşımıza çıkmaktadır iktisadi göstergelere bakıldığında Türkiye'de farklı dönemlerde farklı iktisat politikalarının uygulanmış olduğu gözlenmektedir. Ekonomide yaşanan zorluklar ve darboğazların her zaman var olup son zamanlarda da iyice artmış olduğu görülmektedir. Bu süreçte kaynakların sonuna kadar kullanıldığı döviz rezervlerinin azaltılarak dengenin sağlanmaya çalışıldığı ithalatın daraltılması ile cari işlemler açığının azalmadığı borçluluk göstergelerinin bütün dengelerini sıkıntıya soktuğu görülmektedir. Dış borçla ilgili hazırlanan ve yayınlanan raporların birçoğunda Türkiye dış borçlanma sürecinin büyük devam edemeyeceği vurgulamakta olup, bütçe açığının artışının devam ederek dış açıkla bir olduğunda borçlanmanın daha da zor bir döneme gireceği açıklanmaktadır.

Türkiye'nin yaşadığı iktisadi problemin temelinde dış dengede büyüyen açıklar ve dış borçlanmanın önce hızlanması ve sonra tekrar tıkanma noktasına gelmesi ve ekonominin yavaşlaması ve resesyon gelmektedir. Bütün bunların en önemli sebebi de, piyasa ekonomisinde açık ekonomide yaşanan dış açıklar olmuştur. Açıkların finansmanında Türkiye artık uluslararası alanda kaynak bulmakta zorlanmakta ve sıcak para akımının piyasaya aktarılmasında sıkıntı yaşanmaktadır. Şimdi iktisat politikaları, dış taleple büyümenin devam edemeyeceğini ve dış kaynak kullanımının mümkün olmadığı ve büyümenin hangi iç kaynak kullanımıyla devam ettirileceği düşüncesine kapılmış olup, bireysel borçlanmaya sürükleyen müdahale önlemleri üzerinde tartışmaya başlamışlardır. Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti dönemler itibariyle özelliklerine bakıldığında dış borçlanma konusunda

her zaman iktisadi politikalar düzenleyen iktisadi programlar hazırlayan Düyun-u Umumiye, IMF gibi politika kurgulayıcılarının isteklerine uygun olarak iktisadi programlar hazırlayıp uygulamaya koydukları dönem aralıklarının yoğun olduğu bir tarihsel süreç geçirmektedir. Bu da Türkiye'nin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan borçlanma sürecinde Osmanlı'nın yaşadığı kötü borç deneyimlerinden ders almadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Açba, S. (1991). Devlet Borçlanması, Adım Yayıncılık, Ankara.

Adıyaman, A.T. (2006). "Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri", Sayıştay Dergisi, Sayı:62, Temmuz-Eylül, ss. 21-45.

Akkuş, T. (2008). "Bir İktisadi Siyasi Projesi: Milli İktisat ve Bursa", ÇTTAD, VII/16-17: 119-122.

Akyıldız, H. ve Eroğlu, Ö. (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikalar", Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, 9(1): 43-62.

Ardıç, H. (2004). "1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi", Uzman Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü. Ankara.

Aysal, N. (2013). "Kırım Savaşı'ndan Lozan Barış Anlaşması'na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihsel Gelişim Süreci (1854-1923)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Anlaşması Özel Sayısı.

Dikmen, N. (2005). "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 19(2).

Dönek, E. (1995). "Türkiye'nin Dış borç Sorunu ve 1980 Sonrası Boyutları", Ankara SBF Dergisi, 50(1-2): 173-186.

Dura, C. (2016), "AKP İktidarında Dış Borçlanma (2003-2015)", <http://www.guncelmeydan.com/pano/akp-iktidarinda-dis-borclanma-2003-2015-prof-dr-cihan-dura-t41757.html>.Erişim: 03.01.2017).

Eğilmez, M. (2016) "Türkiye'nin Dış Borçları", Kendime Yazılar, <http://www.mahfiegilmez.com/2016/04/turkiyenin-ds-borclar.html>. Erişim 10.08.2016.

Ezer, F. (2005). "1923-1928 Döneminde Türkiye'de Uygulanan İmalat ve Sanayi Politikaları", Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi, Elazığ.

Karagöl, E.T. (2010). "Geçmişten Günümüze Dış Borçlar", SETA Analiz: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Analiz, No:26, 1-32.

Kaya, D.G. ve Durgun, A. (2009). "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları Bütçe ve Vergi Uygulamaları", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19: 233-249)

Oktar, S. ve Varlı, A. (2008). "İttihat ve Terakki Döneminin Ulusal Bankası: Osmanlı İtibarı Milli Bankası", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 26(2): 11-20.

Olcar, A. (2011). "Türkiye'nin Dış Borç Sorunu ve Kriz Etkileri", Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Önal, U. (2015) "1980-2003 Dönemi'nde Türkiye'de Dış Borçlar", East West Studies, <http://www.eastweststudies.org/tr/index.php?sayfa=MAKALELER&link=&makale=218>

Önder, T. (2005). "Para Politikası Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Pamuk, Ş. (2003). Osmanlı İktisat Tarihi (1500-1914), İletişim Yayınları, İstanbul.

Pamuk, Ş. (2014). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Büyüme Kurumlar ve Bölüşüm, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II. Basım, İstanbul.

Sarı, M. (2004). "Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları", Uzman Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası Dış İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

- Sever, E. ve Dikkaya, M. (2015) "AK Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi: 2002'den Günümüze". (Ed. M. Dikkaya, A. Üzümcü, D. Özyakışır), Osmanlı'dan 2000'li Yıllara Türkiye'nin Ekonomik Tarihi, Tarihsel ve Faktörel Analiz, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Şanlı, B. ve Aksöz, H. (2014). "1980 Sonrası Türkiye'de Dış Borçlanma Üzerinde Yurtiçi Tasarrufların Etkisinin Analizi", Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 6(11).
- Şimşek, F. (2012). "Türkiye'de Borçlanmanın Gelişimi", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1).
- Toprak, D. (2010). "Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994-2001 Krizi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2(2), s.1-14).
- Ünlü Soylu, P. (2015). "Osmanlı Borçlarının Çözüm Süreci Üzerine İktisadi Politik Bir Değerlendirme", Tarih Okulu Dergisi, Yıl.8, Sayı. XXI., ss.237-262).
- Ünlüöner, K . (1988). "Cumhuriyet Dönemi Devlet Borçları", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (4), ss.313-335. <http://ijaedu.ocerintjournals.org/duhfd/issue/22983/246304>.
- Yavuz, A. (2009). "Başlangıcından Bugüne Türkiye'nin Borçlanma Serüveni: Durum ve Beklentiler", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:20
- Yeldan, E. (2016). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul.
- Zerenler, M. (2004). "Devletin Dış Borçlanmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 6(1).